
SPN

Marta Rejková, Marianna Takáčová

OBČIANSKA NÁUKA

PRE 2. ROČNÍK ODBORNÝCH UČILÍŠŤ

SPN SLOVENSKÉ PEDAGOGICKÉ NAKLADATEĽSTVO

Autorky © PhDr. Marta Rejková, CSc.
PhDr. Marianna Takáčová

Lektorovali: Mgr. Gabriela Jonášková, CSc.
Mgr. Blanka Sládeková

Ilustrácie © akademický maliar Miroslav Pogran
Fotografie a obálka © Mgr. Ivan Kostroň

Schválilo Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky pod č. 2011-13212/35687:4-919 zo dňa 27. septembra 2011 ako učebnicu občianskej náuky pre 2. ročník odborných učilíšť. Schvaľovacia doložka má platnosť 5 rokov.

Všetky práva vyhradené.
Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovať bez súhlasu majiteľa práv.

Prvé vydanie, 2011

ISBN 978-80-10-02118-5

OBSAH

1. OSOBNOSŤ ČLOVEKA / *6*

1.1. Predmet psychológie / *6*
1.2. Osobnosť / *7*
1.3. Individualita / *9*

2. SPOLOČENSKÉ SKUPINY / *10*

2.1. Nežiaduce javy v sociálnych skupinách, podoby a formy intolerancie / *11*

3. REGULÁCIA OSOBNOSTNÝCH ČŔT / *14*

3.1. Životné etapy človeka / *14*
3.2. Medzigeneračné vzťahy / *15*
3.3. Prevencia, príčiny a riešenie konfliktných situácií, dialóg / *17*

4. RODINA AKO SOCIÁLNA SKUPINA / *20*

4.1. Priateľstvo a láska / *20*
4.2. Výber životného partnera / *21*
4.3. Manželstvo / *23*
4.4. Rodičovstvo, funkcie rodiny / *24*
4.5. Úplná, neúplná, náhradná rodina / *26*
4.6. Práva a povinnosti detí / *27*
4.7. Práva a povinnosti členov rodiny. Rovnosť rodičovských práv / *29*
4.8. Patologické javy v rodine. Rozvodovosť: prevencia, príčiny, následky / *30*

5. UMENIE V ŽIVOTE ČLOVEKA / *33*

5.1. Druhy a žánre umenia / *33*
5.2. Estetika – náuka o krásne. Estetika v každodennom živote / *36*
5.3. Estetika odievania / *36*
5.4. Estetika bývania / *38*
5.5. Estetika stolovania / *39*
5.6. Estetika pracovného prostredia / *40*
5.7. Estetika životného prostredia / *42*
5.8. Kultúra v medziľudských vzťahoch / *44*

6. MASOVOKOMUNIKAČNÉ PROSTRIEDKY A ICH MIESTO V ŽIVOTE ČLOVEKA / *46*

6.1. Druhy masovokomunikačných prostriedkov / *47*
6.2. Pozitívne a negatívne vplyvy masovokomunikačných prostriedkov na život človeka / *48*

7. INŠTITÚCIE A ÚRADY / *50*

7.1. Základné inštitúcie a úrady, ich funkcie a poslanie / *50*

SLOVNÍK POJMOV / *54*

1. Osobnosť človeka

1.1. Predmet psychológie

- *Navštívili ste už niekedy psychológa? Viete, z akých dôvodov chodia ľudia k psychológovi?*
- *Viete, aký je rozdiel medzi prácou psychológa a psychiatra?*
- *Čo si predstavujete pod pojmom „duša“?*

Hovoriť o predmete akejkoľvek vedy (matematiky, chémie, histórie) znamená určiť, čo veda študuje, čo vysvetľuje, akými javmi sa zaoberá. Vedy sa bežne rozdeľujú na prírodné, technické a spoločenské. Psychológia je spoločenská veda. Je to veda o človeku, o jeho psychike (o duši a duševných javoch). Skúma, ako sa to, čo sa deje naokolo (vonku), odráža v mozgu a vo vnútornom svete človeka (v jeho mozgu, v centrálnej nervovej sústave).

Psychika je súhrn duševných javov človeka. Má dve stránky: prežívanie a správanie. Prežívanie je vnútorný svet človeka (ako sám seba pozoruje, ako si uvedomuje svoje myšlienky, ako rozmýšľa, aké má spomienky, aké sú jeho city, pocity, poznávacie schopnosti, akú má vôľu a pod.). To, čo človek prežíva, sa odráža aj v jeho správaní: ako koná, reaguje, ako sa tvári.

ZAPAMÄTAJME SI

Význam psychológie je v tom, že človeku umožňuje poznať samého seba, svoj vlastný vnútorný svet, porozumieť vlastnému konaniu. Učí nás kontrolovať svoje správanie, vedieť sa ovládať v rôznych situáciách, dokázať plánovať a predvídať. Poznanie psychiky iných ľudí nám pomáha pri utváraní medziľudských vzťahov, pri riešení problémov.

Psychológ je človek, ktorý sa zaoberá psychológiou ako vedou alebo prakticky rieši psychické javy v rôznych situáciách.

Psychiater je človek, ktorý lieči chorobné stavy psychiky človeka.

Psychológia sa člení na viacero druhov, podľa toho aké oblasti skúma. V praxi sa najčastejšie stretávame s týmito druhmi psychológie.

- **Vývinová psychológia** – zaoberá sa vývinom psychiky človeka od narodenia, teda vo všetkých obdobiach jeho života.
- **Psychológia práce** – rieši psychické procesy a konania ľudí v súvislosti s ich pracovným zaradením, pracovnou činnosťou, vzťahmi v práci, problémami v práci a pod.
- **Klinická psychológia** – skúma zdravotnú stránku psychiky človeka, rozoberá ľudskú psychiku z lekárskeho hľadiska.
- **Poradenská psychológia** – využíva poznatky na riešenie otázok z rôznych oblastí spoločenského života (napr. školské poradenstvo, výchovné poradenstvo, manželské poradne).

- **Pedagogická psychológia** – zaoberá sa psychickými procesmi a činnosťou pedagógov a žiakov vo výchovno-vzdelávacom procese.

OTÁZKY A ÚLOHY

Zamyslite sa nad tým, kedy by ste vyhľadali pomoc psychológa.

1.2. Osobnosť

- *Poznáte človeka, o ktorom by ste povedali „Toto je podľa mňa výnimočný človek“?*
- *Aké má vlastnosti? Prečo ho považujete za výnimočného?*

Každý človek bez rozdielu je osobnosťou.

Osobnosť je človek s vyhranenými psychickými a psycho-sociálnymi vlastnosťami, ktoré sa vyvíjajú a utvárajú v procese vzájomného pôsobenia človeka a spoločenského prostredia, v ktorom žije.

To znamená, že každý človek má charakteristické, typické psychické vlastnosti, vrodené i získané, ktoré sa prejavujú v jeho správaní a konaní. Tieto vlastnosti nazývame **črty osobnosti**.

Črty osobnosti predstavujú trvalú charakteristiku človeka. U každej osobnosti môžeme určiť všeobecnú črtu, vlastnosť. To znamená, že osobnosť sa v podobnej situácii správa rovnako. Črty osobnosti sa prejavujú v presadzovaní a získavaní jeho potrieb, v jeho záujmoch, ideáloch, životných plánoch a cieľoch. Podľa toho, ktoré vlastnosti u človeka najviac pretrvávajú, môžeme hovoriť o rôznych typoch osobnosti. Najznámejšie je členenie osobností, ľudí podľa temperamentu, povahy.

ZAUJÍMAVOSŤ

Toto členenie osobností je známe z obdobia staroveké-ho Grécka, keď lekári Hippokrates a Galenos vychádzali z predstavy, že temperament človeka závisí od toho, ktorá zo štyroch telesných tekutín (krv, hlien, žlč, čierna žlč) u neho prevláda.

sangvinik

Podľa temperamentu rozlišujeme tieto typy osobnosti.

1. Sangvinik – veselý, spoločenský, dobromyseľný, optimistický, zhovorčivý, bezstarostný človek, dobrý vodca. Má nestálu, živú povahu, neustále niečo robí. Vie sa pre veci rýchlo nadchnúť, ale rovnako rýchlo sa jeho nadšenie pominie. Vo vzťahoch je nestály a povrchný.

2. Melancholik – tichý, nespoločenský, úzkostlivý a náladový človek. Často sa uzatvára do seba, býva smutný, má stavy úzkosti, nechuť do života. Správa sa pasívne, nekoná. Je veľmi precitlivený, zle sa prispôsobuje novým situáciám. Jeho city sú trvácne.

3. Cholerik – optimista, výbušnej povahy, nedotklivý, útočný, ťažko sa vie ovládať. Koná náhle, veľmi citovo. Je aktívny, menej prispôsobivý, menej tolerantný. Jeho city sú pomerne stále.

4. Flegmatik – pasívny, vie sa ovládať, spoľahlivý. Má pokojnú povahu. V citovom živote je vyrovnaný. Nie je náladový. V medziľudských vzťahoch si zachováva odstup. Riadi sa rozumom.

melancholik

cholerik

flegmatik

Osobnosti môžeme rozdeliť aj na introvertov a extrovertov.

Introvert je do seba uzavretý človek, nespoločenský, málo komunikatívny, ale má bohatý vnútorný svet. Orientuje sa najmä na seba, okolie ho nezaujíma.

Extrovert je spoločenský, priateľský človek, ktorý ľahko nadväzuje vzťahy, ale tieto vzťahy sú povrchnejšie. Je smelý, rád riskuje.

Podľa toho, ako ľudia citovo reagujú, rozdeľujeme osobnosti na labilné a stabilné:

labilné – reagujú úzkostne, nespokojne, podráždene, výbušne, sú to ľudia neistí sami sebou;

stabilné – reagujú pohotovo, spoľahlivo, sú vyrovnaní, rozvážni, vedia sa ovládať.

ZAPAMÄTAJME SI

Ak už hodnotíme črty človeka z akéhokoľvek hľadiska, jednotlivé typy nikdy nevystihujú celú osobnosť, ale len jej určitú stránku. Poznanie charakteristických čŕt (vlastností) človeka nám umožňuje nielen spoznať charakter človeka (aký je), ale aj predvídať jeho správanie, prežívanie a konanie.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Na základe predchádzajúcich hodnotení osobností sa pokús zaradiť seba k určitému typu osobnosti.
2. Zaraďte k určitému typu osobnosti svojho spolužiaka a svoj názor zdôvodnite.

1.3. Individualita

- *Charakterizuj svoju osobnosť (seba samého), svoje vlastnosti, schopnosti, vzhľad.*
- *Myslíš si, že existuje presne taký istý človek ako si ty?*

Tak ako príroda i človek sa neustále vyvíja a postupne sa stáva sám sebou. Znamená to, že niektoré vlastnosti a schopnosti získal dedične od svojich predkov, iné nadobudol postupne vplyvom prostredia a výchovy.

Byť „sám sebou“ znamená mať také osobnostné črty, ktorými sa odlišujem od ostatných ľudí a ktoré sú vlastné len mne. Túto jedinečnosť človeka nazývame **individualita**.

ZAPAMÄTAJME SI

Individualita je jedinečnosť, svojráznosť, neopakovateľnosť každého človeka. Charakterizuje ju typicky svojské správanie, prežívanie a jedinečné osobné špecifické vlastnosti.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Každý z nás už videl dvojičky – súrodencov, ktorí sú navonok rovnakí. Narodili sa takmer naraz, rovnako sa obliekajú, formuje ich to isté prostredie. Napriek tomu hovoríme, že každé z dvojčiat je jedinečné. Prečo je to tak?
2. Porozmýšľaj, v čom je jedinečnosť tvojej osobnosti, čo si na sebe vážiš.

2. Spoločenské skupiny

• *Myslíte si, že človek môže žiť sám, bez potreby kontaktovať sa s inými ľuďmi?*

O človeku hovoríme, že je spoločenským tvorom. To znamená, že od svojho príchodu na svet je obklopený ďalšími ľuďmi, ktorí patria do rozličných skupín. Hovoríme im **sociálne (spoločenské) skupiny**. Sociálna skupina je zoskupenie ľudí, ktoré sa vyčleňuje v rámci spoločnosti na základe určitého znaku. Títo ľudia majú vedomie vzájomnej spolupatričnosti. Je to napr. rodina, trieda, záujmové združenie. Ľudí každej sociálnej skupiny spája vzájomná súdržnosť, spoločné ciele, spoločne uznávané hodnoty, pravidlá spolunažívania a spolupráce, spoločná činnosť atď.

Sociálne skupiny sa členia podľa veľkosti na malé sociálne skupiny a veľké sociálne skupiny.

1. Malé sociálne skupiny sú skupiny dvoch a viacerých ľudí (najviac 20), v ktorých sa všetci navzájom poznajú, majú jasne stanovené spoločné ciele, fungujú nezávisle od iných skupín. Skupina má vytvorené vlastné pravidlá správania a spolunažívania svojich členov. Členovia sú závislí od skupiny, podieľajú sa na jej aktivitách, organizujú život v skupine, deľbu práce a činnosti v skupine. Malými skupinami sú napr. rodina, kolektív triedy, plavecký krúžok. Každá malá skupina však nemá všetky spomenuté znaky. Niekedy sa malé skupiny vytvárajú účelovo a tvoria skupinu len dočasne, kým nesplnia svoj cieľ – napr. výskumná skupina, skupina dovolenkárov.

2. Veľké sociálne skupiny sú zoskupením veľkého počtu osôb, ktoré spája spolupráca v dôležitých spoločenských situáciách. Členovia veľkých sociálnych skupín sa navzájom nepoznajú. Veľkou sociálnou skupinou je napr. národ, etnické spoločenstvo, politická strana, kolektív veľkého podniku. Ich správanie určujú nimi vytvorené normy spoločenského života.

Zvláštnym zoskupením ľudí je **dav**. Je to dočasné, náhodné zhromaždenie veľkého počtu ľudí, ktorí reagujú na spoločný podnet. Členovia davu nemajú jasné spoločné ciele. Človek sa v dave mení, je iný ako obyčajne. V dave na seba ľudia bezprostredne pôsobia, nabádajú sa k činnostiam, reakciám. V dave neraz padajú spoločenské zábrany, emócie prevažujú nad rozumom a pod.

Existujú rôzne druhy davu:
- **príležitostný dav** – zhluk ľudí pri dopravnej nehode, obchodnom výpredaji
- **dav, ktorý spája určitá forma rozptýlenia** – futbaloví, hokejoví fanúšikovia na štadióne
- **dav vyjadrujúci vzťah k určitej udalosti** – koncert hudobnej skupiny, politický míting
- **nečinný dav** – jeho pozornosť sa sústreďuje na poučenie, napr. ľudia na prednáške, v divadle, v kine
- **činný dav** – prejavuje sa rôznymi akciami, napr. organizované povstanie pri revolúciách, panický dav pri živelnej pohrome

Špecifickým znakom davu je **panika**. Nastáva pri pocitoch blížiacej sa hrozby. Môže ju vyvolať strach z neznámeho alebo vonkajšie vplyvy. Paniku umocňuje únava, stavy úzkosti, hlad, strata dôvery, nedostatok spánku. Vodcami davu bývajú jednotlivci, ktorí provokujú, stavajú sa do čela davu.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Boli ste už súčasťou davového zhromaždenia (napr. na koncerte hudobnej skupiny)? Ovplyvnili vás nejakým spôsobom ľudia v dave? Ako ste sa správali?
2. Môže mať dav zlý vplyv na správanie ľudí?

2.1. Nežiaduce javy v sociálnych skupinách, podoby a formy intolerancie

- *Určite ste členom nejakej skupiny svojich rovesníkov. Stalo sa vám, že vás partia vyčlenila spomedzi seba? Ako ste sa cítili?*

Život človeka sa odohráva v rôznych sociálnych skupinách, v ktorých vládne vzájomná spolupráca, pocit spolupatričnosti. Už vieme, že sociálna skupina je organizovaná, má spoločné ciele, hodnoty. Vytvára si vlastné pravidlá spolunažívania, ktoré sú záväzné pre každého člena.

Patriť do nejakej skupiny, realizovať sa v nej, nájsť v nej svoje sebauplatnenie, mať v nej istú pozíciu – to všetko patrí k základným potrebám jednotlivca.

V skupine jednotlivci na seba navzájom pôsobia. Nazývame to **sociálny vplyv**. Práve tento vplyv, toto ovplyvňovanie poznačuje konanie a správanie jednotlivca, skupiny či dianie v skupine. Sociálny vplyv môže byť kladný alebo záporný.

Nesprávne pôsobenie sociálneho vplyvu môže v skupine viesť k nežiaducim javom, ktoré nazývame **netolerancia – intolerancia**. Netolerancia znamená:
– vyvyšovanie sa jedného človeka nad inými ľuďmi,
– zneužívanie slabých ľudí silným človekom,
– uprednostňovanie niektorých na úkor iných,
– porušovanie ľudských práv jednotlivca,

– nerovnosť postavenia členov skupiny,
– vyčleňovanie členov zo skupiny (z rôznych dôvodov),
– netolerovanie názorov iných ľudí.

Najznámejšou podobou intolerancie je **diskriminácia** čiže nerovnocenný prístup k iným ľuďom, obmedzovanie práv príslušníkov iných skupín. Diskriminácia sa prejavuje napríklad:
– nerovnakým prístupom k mužom a ženám (rozdiely v platoch za rovnakú prácu, uprednostňovanie mužov pri prijímaní do zamestnania),
– nerovnocenným prístupom k zdravotne postihnutým,
– netoleranciou k inak pohlavne orientovaným ľuďom,
– nerovnakým prístupom z hľadiska straníckej príslušnosti, iného vierovyznania,
– znevýhodňovaním ľudí z hľadiska veku (napr. pri prijímaní do zamestnania).

Spoločensky najnebezpečnejšou formou diskriminácie je **rasizmus**. Je to diskriminačná teória, ktorá rozdeľuje ľudí podľa rasy a hovorí o nadradenosti jednej rasy nad ostatnými. *Príkladom je obdobie druhej svetovej vojny, keď nacistické Nemecko vytvorilo obraz človeka tzv. árijskej rasy (biela pleť, blond vlasy, modré oči, nemecká národnosť), ktorý je predurčený vládnuť iným rasám a národom. V mene tejto myšlienky boli niektoré národy považované za menejcenné a odsúdené k úplnej likvidácii (Židia, Rómovia; hromadné zabíjanie v koncentračných táboroch – Osvienčim, Terezín, kde ľudia umierali v plynových komorách, či hromadné vraždenie a následné upálenie obyvateľov, napr. obce Kľak, Ostrý Grúň a iné).*

Vylučovanie ľudí zo spoločnosti na základe určitých znakov (farby očí, pleti, sociálneho postavenia a pod.) sa nazýva **segregácia**. *V médiách sa neraz objaví správa, že obyvatelia žiadajú obecné (mestské) zastupiteľstvá riešiť problém neprispôsobivých občanov, ktorí napr. znečisťujú prostredie, páchajú trestnú činnosť a pod. Žiadajú postaviť múry, ktoré by takýchto občanov oddelili, a tak zvýšili bezpečnosť ostatných obyvateľov. Aj to je príklad segregácie (vyčleňovania) určitej skupiny ľudí na základe ich spoločensky neprijateľného správania.*

Vážnym nebezpečenstvom v živote spoločnosti a ďalšou formou intolerancie je **nacionalizmus**. Nacionalizmus jednostranne zdôrazňuje význam národa a prejavuje sa nezdravým vyvyšovaním sa príslušníkov jedného národa nad iným národom. *Príkladom toho, aké nebezpečné vie byť nacionálne zmýšľanie, je už spomínané obdobie druhej svetovej vojny. Nacionalizmus sa prejavuje aj nenávisťou k cudzincom (**xenofóbia**). Prejavom xenofóbie sú otvorené útoky niektorých nacionálne organizovaných skupín ľudí (napr. skinhedov) proti občanom iných národov a etník. Tieto útoky majú podobu fyzického násilia, ničenia majetku, vyhrážok a pod.*

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Stretli ste sa vo svojom živote s prejavmi rasizmu?
2. Ako rozumiete výroku *„Všetci ľudia sú si rovní, ale nie sú rovnakí“?*
3. Prečo sa v ľudských dejinách neustále vedie boj za slobodu, spravodlivosť a rovnosť?
4. Porozprávajte, čo znázorňujú nasledujúce ilustrácie.

HA
HA
HA

3. Regulácia osobnostných čŕt

3.1. Životné etapy človeka

Človek vo svojom živote prechádza určitými **životnými etapami**, v ktorých sa vyvíjajú jeho osobnostné črty a psychika.

Sú to tieto životné etapy:
1. detstvo – od 0 do 15 rokov
2. mladosť – od 15 do 22 rokov
3. dospelosť – od 22 rokov do 60 až 65 rokov
4. staroba – od 60 až 65 rokov do konca života

Každá životná etapa človeka prechádza viacerými štádiami.

1. Detstvo

a) **obdobie novorodenca** (0 až 2 mesiace) – začína sa narodením, hlavným prejavom správania je spánok; u novorodenca sa vyvíjajú *reflexy* prijímania potravy, vylučovania, obranné reflexy (kašeľ, čkanie, plač), orientačno-pátracie reflexy, začína sa používanie zmyslov, vnímanie okolia

b) **obdobie dojčaťa** (2 mesiace až 1 rok) – obdobie vyžadujúce dojčenie, dieťa nadväzuje prvé sociálne kontakty v rodine, začína bezprostredne prakticky vnímať najbližšie okolité prostredie

c) **obdobie batoľaťa** (1 až 3 roky) – dieťa začína chodiť, rozvíjajú sa mu city, myslenie, vôľa, ktorá sa prejavuje vzdorom, neposlušnosťou; dieťa začína spoznávať samo seba

d) **predškolský vek** (3 až 6 rokov) – zvyšuje sa sebapoznávanie, záujem o všetko, s čím dieťa prichádza do styku, začínajú sa vytvárať zručnosti – kreslenie, modelovanie, rolové hry, pripravuje sa začleniť do školského kolektívu

e) **mladší školský vek** (6 až 12 rokov) – vyvíjajú sa poznávacie schopnosti, myslenie dieťaťa odráža konkrétny svet, prevláda mechanické zapamätávanie, rozvíjajú sa pozorovacie schopnosti, vnímanie; začiatok pohlavného dospievania

f) **starší školský vek** (12 až 15 rokov) – nazývame ho obdobím nástupu puberty; dieťa fyzicky rýchlo rastie, jeho osobnosť je nestála, nevyzná sa v sebe. Začínajú sa vyhraňovať jeho záujmy, túžba po hrdinstve, upozorňuje na seba, kritizuje dospelých. V tomto období je dôležitá komunikácia s dieťaťom, pestovanie správneho vzťahu k druhému pohlaviu, formujú sa jeho postoje k práci, črty charakteru, nadväzuje medziľudské vzťahy.

2. Mladosť

adolescencia (15 až 22 rokov) – dokončuje sa telesný rast a vývin charakterových čŕt osobnosti, človek si uvedomuje svoje „ja“, presadzuje vlastný názor, rozširuje svoje poznávacie schopnosti, dozrieva po citovej a vôľovej stránke; objavuje sa túžba niečo mať, konať, túžba po opačnom pohlaví

3. Dospelosť

a) 18 – 22 až 30 rokov – človek si stanovuje životné ciele, hľadá si miesto v spoločnosti, nadobúda rodinnú a pracovnú zodpovednosť
b) 30 až 50 rokov – najproduktívnejšie obdobie, najlepšie roky života človeka; podáva najlepšie výkony v práci, má vlastný rodinný život, venuje sa výchove detí
c) 50 až 60 – 65 rokov – konanie a správanie človeka vychádza zo životných skúseností a múdrosti

4. Staroba

60 až 65 rokov do konca života – nastávajú výrazné fyzické a psychické zmeny, opotrebovanie organizmu; starí ľudia na všetko reagujú citlivejšie, ťažko prijímajú nové veci a názory

ZAPAMÄTAJME SI

Každá etapa života človeka je jedinečná a je na človeku, aby ju prežil čo najlepšie a najzmysluplnejšie. Podstatné je môcť si na sklonku života povedať: „Nežil som zbytočne.“

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Do ktorého obdobia vývoja osobnosti sa zaraďuješ?
2. Opíš, ako ho prežívaš, čo cítiš, aké máš záujmy, názory, čo ťa trápi a pod.

3.2. Medzigeneračné vzťahy

- *Rodiny sú zložené z viacerých generácií (deti, rodičia, starí rodičia).*
- *Ako je to u vás v rodine, aké sú vzťahy medzi členmi vašej rodiny, ako spolu vychádzate?*

Deti, rodičia, starí rodičia, prastarí rodičia. To bol v minulosti model rodiny, keď generácie žili pod jednou strechou. Ako je to dnes? Najmä mladé rodiny chcú žiť samostatne. Vzťahy medzi jednotlivými generáciami však pretrvávajú a navzájom sa ovplyvňujú. Nazývame ich **medzigeneračné vzťahy**.

Medzigeneračné vzťahy ovplyvňuje

- spoločné bývanie, rodinné prostredie, atmosféra
- miera tolerancie medzi generáciami
- kvalita ich vzájomnej komunikácie
- odovzdávanie generačných skúseností, tradícií
- deľba úloh a ich plnenie v rodine
- spôsob riešenia rodinných problémov

Keď hovoríme o medzigeneračných vzťahoch, máme na mysli tieto vzťahy:

1. dieťa – rodič,
2. dieťa – starý rodič,
3. rodič – starý rodič.

1. Dieťa – rodič

Tento vzťah môže **nepriaznivo** ovplyvniť rodinné prostredie, v ktorom rodič:
– uprednostňuje niektoré dieťa,
– nejaví záujem o problémy dieťaťa,
– uprednostňuje prácu pred rodinou,
– nekomunikuje s dieťaťom,
– používa nesprávne tresty,
– zaťahuje dieťa do rodičovských problémov,
– je egoistický,
– je neúprimný,
– snaží sa riadiť každú minútu života dieťaťa,
– nehľadí na záujmy svojho dieťaťa,
– nedáva dostatočné finančné prostriedky na základné potreby dieťaťa,
– chce, aby sa dieťa vo všetkom na neho podobalo,
– obmedzuje individualitu a slobodu svojho dieťaťa,
– zanedbáva ho,
– nemá u dieťaťa autoritu.

Naopak vzťahy sú **pozitívne**, ak rodič:
– rešpektuje práva dieťaťa,
– všestranne sa snaží o jeho zdravý vývin,
– spolupracuje, komunikuje s dieťaťom,
– zaujíma sa o jeho problémy,
– dáva mu primeranú voľnosť, rešpektuje jeho názory,
– berie dieťa také, aké je,
– zapája ho do rodinných aktivít.

Dieťa si z rodiča berie príklad, pozorne vníma jeho konanie a správanie, učí sa z jeho skúseností, vytvára si svoj vlastný názor, postoje. Od vzťahu rodičov k dieťaťu závisí zase postoj dieťaťa k rodičom. Hlavne v období puberty si deti myslia, že rodičia ich nechápu, sú „nemoderní“, a to ovplyvňuje ich vzťahy; deti nerešpektujú dobré rady a úmysly svojich rodičov.

ZAPAMÄTAJME SI

Najlepším spôsobom vytvárania dobrých vzťahov medzi rodičmi a deťmi je otvorená komunikácia, vzájomný rešpekt a úcta, vzájomná pomoc a plnenie svojich povinností.

2. Dieťa – starý rodič

Je to vzťah, v ktorom sa starý rodič delí so svojimi životnými skúsenosťami, prejavuje vnúčatám nezištnú lásku, má na ne veľa času, pozorne ich počúva. Naopak, dieťa sa učí zo skúseností starých rodičov, učí sa tolerovať názory starších, starať sa o nich, pomáhať im.

3. Rodič – starý rodič

Je to vzťah, ktorého hlavným znakom je vzájomná úcta, rešpekt, tolerancia, porozumenie a pomoc. Cieľom tohto vzťahu je zabezpečiť pokojnú starobu starých rodičov v kruhu rodiny.

ZAPAMÄTAJME SI

Tak ako sa vaši rodičia správajú k svojim rodičom alebo ako sa vy správate k svojim rodičom, tak sa budú raz vaše deti správať k vám. Nie nadarmo sa hovorí, že dieťa je zrkadlom svojho rodiča. Nezneužívajte dobrotu a lásku rodičov a starých rodičov. Naopak, snažte sa im ich dobrotu a lásku vracať v každodennom živote.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Ako sa podieľate na fungovaní vašej rodiny?
2. Čo pre vás znamenajú starí rodičia?
3. V čom sú pre vás príkladom vaši rodičia?
4. Zažili ste už situáciu, v ktorej sa syn (dcéra) alebo vnuk (vnučka) nepekne správal k svojim rodičom (starým rodičom)? Opíšte ju.

3.3. Prevencia, príčiny a riešenie konfliktných situácií. Dialóg

- *Dostali ste z písomky zlú známku. Bojíte sa to povedať rodičom, lebo viete, že vás čaká nejaký trest. Ak sa však nepriznáte, môžu sa pravdu dozvedieť od niekoho iného. Ako sa zachováte?*
- *V obchode si vyberáte tričko, páčia sa vám až dve, ale môžete si kúpiť len jedno. Ako sa budete rozhodovať? Na čo sa pri výbere zameriate?*

Správanie a všetky činnosti, ktoré človek robí, sa väčšinou uskutočňujú v tzv. normálnych podmienkach. V podmienkach, ktoré človek pozná. Niekedy sa však stane, že podmienky sa zmenia a my svojím správaním či konaním musíme na ne reagovať. Hovoríme, že vznikne **záťažová situácia** (nečakaná, zložitá situácia, ktorú musíme riešiť).

Záťažová situácia môže vzniknúť pod tlakom či v strese (napr. človek je v časovej tiesni, nestíha plniť zadané úlohy, náhle sa zmenia podmienky na prácu).

Ak je človek postavený pred voľbu, musí si vybrať len jednu z možností. Takáto situácia sa nazýva aj **konfliktná situácia**.

Príčiny konfliktov

- vonkajšie prostredie
  - náhle vzniknú nečakané prekážky v práci
  - ľudia si pri práci vzájomne nerozumejú
  - na človeka sú kladené nadmerné, neprimerané nároky a požiadavky
  - nesprávna výchova a nepripravenosť človeka riešiť problémy
- samotný človek
  - povahové, charakterové a vôľové vlastnosti, mravné zásady
  - momentálny telesný a duševný stav (únava, nálada)
  - neprimerané predstavy o sebe a o svojich vlastnostiach (preceňovanie či podceňovanie samého seba)
  - nedostatok vedomostí a skúseností pre danú činnosť

ZAPAMÄTAJME SI

Konflikt znamená nezhodu, rozpor. Konflikt je situácia, keď je človek nútený vybrať si len jedno z dvoch alebo viacerých rovnocenných riešení.

Druhy konfliktov

Existuje veľa druhov konfliktov. Môžu sa týkať jednotlivca, viacerých osôb či skupín osôb.

1. konflikt samotného človeka – človek si musí sám vybrať z možností a vyriešiť konfliktnú situáciu (napr. rozhodnúť sa medzi dvoma rovnako silnými motívmi: ísť do kina alebo na diskotéku)
2. konflikt dvoch a viacerých osôb – potreba nájsť spoločné jednoznačné riešenie problému, keď jednotlivci majú odlišné názory (napr. žiaci triedy sa rozhodujú, kam pôjdu na výlet)
3. konflikt rôznych skupín – sociálnych skupín alebo politických strán, ktoré sa snažia dosiahnuť určité ciele a kladú si vzájomné prekážky (napr. predvolebné kampane)

Ako riešiť konflikt?

- Pokiaľ je to možné, predchádzať situáciám vedúcim ku konfliktu.
- Nedať sa strhnúť citmi, ale riadiť sa aj rozumom, vedieť sa porozprávať, snažiť sa pochopiť, prečo konflikt vznikol.
- Sebavýchovou, sebakontrolou – je dôležité, aby sme poznávali svoje kladné aj záporné črty.

Dialóg je rozhovor dvoch alebo viacerých osôb. Striedavá výmena názorov je jedným z najdôležitejších spôsobov riešenia konfliktov. Vyriešiť konflikt je možné len vzájomným diskutovaním, zistením príčin problému a navrhnutím riešenia prospešného pre obidve strany.

ZAPAMÄTAJME SI

Odkladať a neriešiť konflikt je nesprávne. Cieľom riešenia konfliktu je nájsť spoločné východisko, ktoré uspokojí obe strany. Agresívne správanie, nepočúvanie druhej strany žiadny konflikt nevyrieši.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Pokúste sa pomocou dialógu vyriešiť problém, kam pôjdete na koncoročný školský výlet.
2. Porozprávajte sa s učiteľom na tému: „Prečo je potrebné chodiť do školy?“

4. Rodina ako sociálna skupina

4.1. Priateľstvo a láska

- *Porozmýšľajte nad tým, čím sa odlišuje kamarát od priateľa.*
- *Koho máte viac: kamarátov alebo priateľov?*
- *Zamyslite sa nad vetou: „Priateľ je ten, kto zostáva, keď iní odchádzajú.“*

Za kamaráta môžeme považovať človeka, s ktorým nás spája určitý spoločný vzťah (v škole je to spolužiak, v dome sused, člen nášho záujmového krúžku a pod.). Kamarátmi sa stávame na základe určitých spoločných záľub, záujmov. Rozprávame sa s nimi o mnohých veciach, ale nerozoberáme s nimi dôverné témy. Ak hľadáme bližší citovejší vzťah, spomedzi kamarátov **si vyberáme** priateľov.

Priateľstvo je citovo hlbší vzťah. Hovoríme o ňom ako o spriaznenosti duší. Priateľ je ten, ktorému plne dôverujeme, s ktorým sa môžeme dôverne podeliť o svoje najintímnejšie tajomstvá, môžeme mu zveriť svoje tajné túžby a želania. Skutočný priateľ priateľa nezradí. Je mu nápomocný, neoklame ho a v dôležitých momentoch ho neopustí.

Čo nás väčšinou upúta na človeku, ktorého si vyberieme za priateľa?

- povahové črty
- charakterové vlastnosti
- konanie
- slovný prejav
- ako sa správa k iným ľuďom
- ako sa správa k svojim blízkym

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Čo vás upútalo na vašom priateľovi? Prečo sa priatelíte práve s ním?
2. Sklamal vás niekedy priateľ? Dokázali ste mu odpustiť?

Priateľstvo vzniká
– medzi chlapcami/mužmi,
– medzi dievčatami/ženami,
– medzi osobami opačných pohlaví – chlapcom a dievčaťom (mužom a ženou).

Z priateľstva muža a ženy sa časom môže vyvinúť nový, vyšší cit, ktorý nazývame **láska**.

ZAPAMÄTAJME SI

Láska je jeden z najväčších, najkrajších, najvznešenejších citov. Láska znamená mať rád, ľúbiť, milovať, byť niekomu oddaný telom i dušou.

Láska má veľa podôb a významov. Môže vyjadrovať:
– náklonnosť k inej osobe alebo k viacerým osobám, napr. láska k blížnym, rodičom, materinská láska
– náklonnosť k niečomu, záľubu v niečom, napr. láska k hudbe, športu, prírode, poézii
– lásku k Bohu
– pohlavnú lásku označovanú slovom erotika

Láska sa môže prejavovať:
– ako jemný, nežný cit
– inokedy hrubosťou, prudkým vzplanutím, vášňou, náruživosťou
– ako vážny, smutný cit
– vzájomným opätovaním
– neopätovaním
– aj ako tzv. *platonická láska*

Ako vzniká láska

Láska vzniká postupne alebo „na prvý pohľad“. Cit lásky vzniká na základe vzájomnej príťažlivosti. Najskôr je to obdiv k vybranému partnerovi (k jeho vzhľadu, povahe), potom túžba zdieľať s ním každú chvíľu a neskôr sa začne prejavovať túžba o intímnejšie zblíženie. Ak všetky tieto túžby druhá strana opätuje, vzniká láska, ktorá pozvoľna prechádza do pohlavného zblíženia.

ZAPAMÄTAJME SI

Vedieť ľúbiť znamená vedieť sa ovládať, rozlišovať a budovať spoločné vzájomné city lásky k partnerovi, byť k sebe oddaní, zodpovední, úprimní. Láska neznamená len pohlavnú žiadostivosť ako dôsledok chvíľkového vzplanutia.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Zaľúbili ste sa už na prvý pohľad? Vedeli by ste to opísať?
2. Čo má podľa vás väčšiu hodnotu: priateľstvo alebo láska?

4.2. Výber životného partnera

Každý z nás má predstavu o tom, ako by mal vyzerať jeho budúci životný partner. Často ho najmä v mladosti spájame s idolom filmového či románového hrdinu. Keď dospievame, naše ideály sa menia a my zistíme, že v živote sú aj dôležitejšie veci ako napríklad vysnívané modré oči.

- *Aké sú vaše predstavy o partnerovi, s ktorým by ste chceli stráviť život a založiť si rodinu?*

Na to, aby sme človeka dobre spoznali, potrebujeme určitý čas. Skúsenosti ukazujú, že partnerský vzťah má trvácnosť len vtedy, ak sa partneri dobre poznajú, dôverujú si, vážia si jeden druhého a pomáhajú si. Pri výbere životného partnera by mal mať prednosť rozum pred „slepou láskou".

Partnerstvo je vzťah založený na láske, dôvere, vernosti, tolerancii, rešpektovaní osobnosti partnera. Znamená prijať človeka (partnera) takého, aký je.

Pri výbere životného partnera by sme si mali všímať:
– jeho vzhľad (či sa stará o svoj zovňajšok, dodržuje hygienické návyky),
– správanie (na verejnosti, v rodine, voči vám),
– vzťah k práci (pracovné návyky, zručnosti),
– záľuby,
– nedostatky,
– ako sa stavia k riešeniu vzniknutých problémov,
– aký má vzťah k možnému rodičovstvu, k deťom,
– aké má názory (vierovyznanie, politika),
– aký má vzťah k spoločenským neduhom (alkohol, drogy, fajčenie),
– aké sú jeho názory na partnerský život, deľbu práce v rodine,
– aké má životné hodnoty, ciele,
– aký je jeho zdravotný stav,
– či je otvorený vo vyjadrovaní (či dokáže otvorene povedať, čo sa mu páči a čo nie).

Partneri nevhodní pre manželstvo
- s ktorými nevieme nájsť spoločnú reč, nemáme spoločné záujmy
- nezodpovední
- v citoch i v praktickom živote uprednostňujú seba a svoje záujmy
- citovo nestáli, neúprimní, konfliktní
- slovne i fyzicky agresívni
- trpia nejakou formou závislosti (alkohol, drogy, automaty)
- nie sú schopní starať sa o rodinu

ZAPAMÄTAJME SI

Ideálny partner či partner bez nedostatkov neexistuje, tak ako neexistuje ideálny človek. Môžeme hovoriť len o predstave ideálneho partnera. Úspech partnerského vzťahu závisí od toho, do akej miery poznáme svojho partnera, či vieme tolerovať jeho nedostatky, či vieme spoločne riešiť vzniknuté problémy.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Vyberte 6 vlastností, ktoré by určite mal mať váš budúci partner: čestnosť, statočnosť, úprimnosť, pravdovravnosť, priateľskosť, presnosť, poriadkumilovnosť, tolerantnosť, dôslednosť, mravnosť, krása
2. Vyberte 5 vlastností, ktoré by vám na partnerovi najviac prekážali: nemravnosť, zákernosť, vulgárnosť, klamanie, pohodlnosť, žiarlivosť, neúprimnosť, agresivita
3. Akého partnera by ste si nikdy nevybrali za manžela/manželku?

4.3. Manželstvo

- *Chceli by ste mať s budúcim partnerom taký manželský vzťah, ako majú vaši rodičia? Ak áno, prečo? Ak nie, prečo?*

Zákon o rodine obsahuje pravidlá, ktoré upravujú právne vzťahy v rodine. Podľa tohto zákona sa manželstvo uzatvára na základe dobrovoľného rozhodnutia muža a ženy vytvoriť harmonické, pevné a trvalé životné spoločenstvo. Spoločenskou úlohou manželstva je založenie rodiny a výchova detí.

Manželia musia pred uzavretím manželstva navzájom poznať svoj psychický a zdravotný stav. Tým sa predíde možným nedorozumeniam, sklamaniam, ktoré by neskôr mohli viesť k rozpadu manželstva.

Manželstvo nemôžu medzi sebou uzatvoriť:
a) vydatá žena alebo ženatý muž,
b) príbuzní, súrodenci,
c) neplnoletí partneri do 18 rokov (len vo výnimočných prípadoch môže súd povoliť uzavretie manželstva mladým ľuďom od 16 rokov),
d) človek, ktorému boli odobraté niektoré práva (bol pozbavený spôsobilosti na právne úkony v dôsledku duševnej choroby, človek nadmieru závislý od užívania drog, alkoholu a pod.).

Na uzatvorenie manželstva potrebujeme tieto **doklady**:
– písomnú žiadosť o uzavretie manželstva (podáva sa na príslušnom matričnom úrade),
– rodný list,
– platný občiansky preukaz,
– ak je niektorý z partnerov rozvedený – právoplatný rozsudok o rozvode,
– ak je niekto ovdovelý – úmrtný list partnera,

– ak chce manželstvo uzatvoriť cudzí štátny príslušník, musí predložiť doklad o spôsobilosti na uzavretie manželstva, doklad o pobyte, o štátnom občianstve a doklad preukazujúci jeho totožnosť.

Manželstvo sa môže uzatvoriť dvoma spôsobmi:
1. cirkevným sobášom – pred orgánom cirkvi (môže to byť len štátom povolená cirkev)
2. civilným sobášom – pred orgánom štátu (primátor, starosta, poverený poslanec zastupiteľstva)

Pri uzatváraní manželstva snúbenci robia tieto vyhlásenia:
- súhlasné vyhlásenie, že dobrovoľne vstupujú do manželstva
- vyhlásenie, že im nie sú známe okolnosti vylučujúce manželstvo
- vyhlásenie, že obaja poznajú svoj zdravotný stav
- súhlasné vyhlásenie, ktoré priezvisko budú používať a aké priezvisko budú mať ich deti

Manželstvo sa uzatvára týmito súhlasnými prejavmi na znak toho, že spolu vstupujú do manželského zväzku, verejne, slávnostne, za prítomnosti dvoch svedkov. O uzavretí manželstva sa vyhotoví zápisnica, ktorú manželia a svedkovia podpíšu. Na jej základe matričný úrad vykoná zápis do knihy manželstiev a vydá manželom **sobášny list**, ktorý je právnym dokladom potvrdzujúcim platnosť manželstva.

ZAPAMÄTAJME SI

Uzavretie manželstva je právny akt, z ktorého obom manželom plynú rovnaké práva a povinnosti voči sebe i voči narodeným deťom. Len sobášny list vydaný matrikou je právoplatným dokladom potrebným na vyhotovenie ďalších osobných dokladov.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Porozmýšľajte, prečo sa hovorí: *„Pred svadbou maj oči otvorené, po svadbe ich napoly zavri.“*
2. Ako si predstavujete svoj svadobný deň?
3. Porozprávajte sa s vyučujúcim o tom, aký je rozdiel žiť v manželstve alebo len v partnerskom vzťahu bez uzavretia manželstva.

4.4. Rodičovstvo, funkcie rodiny

- *Kto tvorí vašu najbližšiu rodinu?*
- *Čo sa vám na vašich rodičoch páči?*

Hovorí sa, že rodina je základnou jednotkou spoločnosti. Vyplýva to z toho, že je najdôležitejšou malou spoločenskou skupinou, ktorej súčasťou je každý človek a ovplyvňuje ho vo všetkých obdobiach jeho života.

Keď do manželského života pribudne spoločný potomok, hovoríme, že sa vytvorila rodina, ktorej najkrajšou spoločenskou úlohou sa stáva rodičovstvo – výchova dieťaťa.

Rodina a rodičia sú tým prvotným svetom, v ktorom sa dieťa učí poznávať samo seba, formuje sa jeho osobnosť. Mama a otec sú pre dieťa prvými vzormi pre ich rolu ženy a muža. Učia ho základy slušného správania a umožňujú mu vyskúšať si v rodinnom prostredí získané poznatky a zručnosti.

ZAPAMÄTAJME SI

Na rodičovstvo treba byť pripravený. Nestačí len dieťa chcieť, ale treba mu pripraviť životné podmienky, ktoré potrebuje, zahrnúť ho bezhraničnou láskou, zabezpečiť všestrannú starostlivosť a dobré rodinné zázemie.

Funkcie súčasnej rodiny

1. Biologicko-reprodukčná – úlohou rodiny je v záujme udržania života ľudskej spoločnosti splodiť a porodiť nového človeka, zachovať ľudský rod, zabezpečiť mu potrebné podmienky na život a ďalší vývoj.

2. Ekonomická – rodina zabezpečuje svojim členom materiálne potreby pre život (bývanie, výživu, oblečenie, peniaze potrebné na uspokojenie potrieb).

3. Ochranná, emocionálna – rodina vychováva citovo rozvinutého, zrelého, zodpovedného človeka, pre ktorého je citový vzťah istotou a rodina tým najlepším citovým zázemím. Rodina poskytuje svojim členom ochranu, pocit bezpečia, podporu, pomoc.

4. Socializačno-výchovná – rodina je prostredím, ktoré ako prvé poskytuje dieťaťu základné poznatky o sebe i okolitom svete, pomáha mu zaradiť sa do spoločnosti. Prostredníctvom rodiny sa formujú postoje, tvoria modely správania, reakcie, spôsoby riešenia konfliktov, budujú sa názory, hodnoty, svetonázor. Deti sa zoznamujú so základnými normami spoločenského správania, kultúrnymi a sociálnymi hodnotami, učia sa orientovať v zložitých medziľudských a spoločenských vzťahoch.

Podľa toho, ako rodina plní tieto funkcie, označujeme rodinu za:
a) funkčnú – plní všetky svoje funkcie,
b) dysfunkčnú – niektoré funkcie nespĺňa na požadovanej úrovni,
c) nefunkčnú – niektoré funkcie vôbec neplní.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Skúste opísať, ako vaša rodina plní jednotlivé funkcie.
2. Viete, čo sa stane, ak rodina neplní svoje funkcie?

ZAPAMÄTAJME SI

Žiť v usporiadanej rodine sa nedá naučiť v škole, v práci, na verejnosti. Základné návyky, zručnosti ako žiť v rodine sa učíme práve v tej našej vlastnej rodine.

4.5. Úplná, neúplná, náhradná rodina

- *Pozrite sa na obrázky. Čím sa líšia? Ako by ste podľa jednotlivých obrázkov charakterizovali rodiny?*

Želaním každého človeka, každého dieťaťa je žiť v usporiadanej, funkčnej, harmonickej rodine. Každé dieťa chce mať svojho otca a mamu, ktorí ho budú milovať a na ktorých sa bude môcť vždy spoľahnúť. Podľa toho, kto všetko sa podieľa na prvotnej rodinnej starostlivosti o dieťa, rozdeľujeme rodiny na:

úplné – o dieťa sa starajú obaja biologickí rodičia žijúci v spoločnej domácnosti,
neúplné – o dieťa sa stará len jeden z rodičov (napr. slobodná matka, jeden rodič, pretože druhý zomrel alebo sa rozviedli),
náhradné – biologického otca a mamu vo výchove nahrádzajú iné osoby.

Náhradná starostlivosť

Je to starostlivosť o dieťa, ktoré nie z vlastnej viny nemôže vyrastať vo vlastnej biologickej rodine. Táto starostlivosť nahrádza osobnú starostlivosť rodičov o dieťa. Príčiny jeho odlúčenia od vlastnej rodiny môžu byť rôzne:

– smrť biologických rodičov
– odmietnutie dieťaťa už od počatia
– odmietnutie, opustenie dieťaťa po narodení
– zanedbanie starostlivosti o dieťa
– týranie dieťaťa, jeho zneužívanie
– zdravotný *hendikep* dieťaťa (dieťa sa narodilo zdravotne postihnuté, ťažko choré)
– neschopnosť rodičov postarať sa o dieťa

V týchto prípadoch sa starostlivosti o dieťa ujíma štát, a to viacerými spôsobmi.

1. Pestúnska starostlivosť: o zverení do pestúnskej starostlivosti rozhoduje súd. Pestúnovi určí povinnosti k dieťaťu a jeho práva. Povinnosťou pestúna je starať sa o dieťa rovnako, ako keby bol jeho rodičom. Biologickí rodičia majú právo stýkať sa s dieťaťom na základe dohodnutých podmienok.

2. Ústavná starostlivosť: dieťa je zverené do výchovy v detskom domove alebo v zariadení sociálnych služieb. Jeho výchova sa uskutočňuje priamo v zariadení detského domova či ústavu alebo v tzv. profesionálnych rodinách, kde sa vychovávateľ (zamestnanec domova) stará o dieťa priamo v prostredí vlastnej rodiny. Biologickí rodičia môžu svoje dieťa navštevovať, platí pre nich vyživovacia povinnosť voči dieťaťu.

3. Osvojenie (adopcia): rozhoduje o nej súd. Osvojením vzniká rovnaký vzťah, ako je vzťah medzi rodičmi a deťmi. Vzniká nová rodina. Bývalá biologická rodina stráca všetky práva na svojho potomka. Dieťa dostáva od nových rodičov nové meno a priezvisko, prípadne len priezvisko.

4. Náhradná osobná starostlivosť: dieťa je súdom zverené do starostlivosti (predovšetkým) príbuzného, ktorý je povinný starať sa o neho ako vlastný rodič. Biologickí rodičia majú právo stýkať sa s dieťaťom.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Viete opísať, v akom type rodiny žijete?
2. Čo podľa vás najviac chýba deťom v detskom domove?
3. Poznáte niekoho vo svojom okolí, kto prijal do svojej rodiny cudzie dieťa?

4.6. Práva a povinnosti detí

Dieťa z dôvodu svojej fyzickej a duševnej nezrelosti potrebuje osobité záruky a starostlivosť vrátane primeranej právnej ochrany pred i po narodení.

Deklarácia práv dieťaťa

Jednou zo základných úloh ľudskej spoločnosti je chrániť dieťa pred diskrimináciou akéhokoľvek druhu, zabezpečiť mu takú starostlivosť a ochranu, ktorá je nevyhnutná pre jeho blaho, zdravý rast a všestranný rozvoj osobnosti. Dieťaťom je každá ľudská bytosť do 18 rokov svojho veku.

PREČÍTAJTE SI

V roku 1959 Organizácia Spojených národov (OSN) prijala **Deklaráciu práv dieťaťa**, ktorá hovorí o základných právach detí. Neskôr, v roku 1989, bol prijatý **Dohovor o právach dieťaťa**, ktorý štátom ukladá väčšiu zodpovednosť za ochranu detí. V roku 1990 k nemu pristúpila aj naša republika.

Deklarácia práv dieťaťa

1. Právo na rovnosť bez rozdielu rasy, náboženstva, pôvodu, postavenia.
2. Právo na zdravý duševný a telesný rozvoj.
3. Právo na meno a štátnu príslušnosť.
4. Právo na výživu, bývanie a zdravotnícke služby.
5. Právo na zvláštnu opateru pri telesnom, duševnom alebo sociálnom postihnutí.
6. Právo na lásku, porozumenie, starostlivosť.
7. Právo na bezplatné vzdelávanie, hru a zotavenie.
8. Právo na prednostnú ochranu a pomoc.
9. Právo na ochranu pred zanedbávaním, krutosťou a využívaním.
10. Právo na ochranu pred diskrimináciou a na výchovu v duchu znášanlivosti, mieru a bratstva.

Okrem týchto základných práv majú deti právo na svoj názor, na prístup k informáciám, ako aj právo vlastniť majetok.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Prečítali ste si svoje základné práva. Sú medzi nimi také, ktorým nerozumiete? Požiadajte vyučujúceho, aby vám ich objasnil.
2. Ktoré z práv sú podľa vás najdôležitejšie?

ZAPAMÄTAJME SI

Ruka v ruke s právami kráčajú aj povinnosti. To znamená, že ak mám na niečo právo, plynú mi z tohto práva aj povinnosti voči sebe i okoliu.

Aké povinnosti nám vyplývajú z uplatňovania našich práv?

- Povinnosť všestranne sa starať o svoj život.
- Nerobiť hanbu svojmu menu, rodičom, vlasti.
- Povinnosť byť slušným k ostatným, nerobiť im to, čo nechceme, aby iní robili nám.
- Ctiť si rodičov a súrodencov.
- Povinnosť chrániť svoj majetok a nepoškodzovať cudzí majetok.
- Povinnosť vzdelávať sa, chodiť do školy, pripravovať sa na budúce povolanie.
- Dodržiavať správnu životosprávu, starať sa o svoje zdravie, telo, nepoškodzovať zdravie druhých.
- Zmysluplne tráviť svoj voľný čas.

OTÁZKY A ÚLOHY

Ktoré z povinností najčastejšie porušujete? Prečo?

4.7. Práva a povinnosti členov rodiny. Rovnosť rodičovských práv

- *Poznáte svoje práva a povinnosti, ktoré vám vyplývajú zo života v rodine?*
- *Myslíte si, že aj rodičia majú svoje práva a povinnosti?*

Život v rodine, jeho kvalita, rodinná pohoda, atmosféra, medziľudské vzťahy závisia aj od toho, ako sa dodržiavajú práva jej jednotlivých členov a do akej miery si jednotlivci v rodine plnia svoje povinnosti.

Všetci členovia rodiny majú **právo**:
– žiť v rodine,
– rozhodovať o rodinných záležitostiach,
– právo na majetok,
– slobodne vyjadriť svoj názor,
– právo na súkromie,
– podieľať sa na chode domácnosti.

Členovia rodiny majú zároveň **povinnosť**:
– svojím konaním chrániť česť a dobré meno rodiny,
– aktívne sa podieľať na deľbe práce v rodine, pomáhať ostatným členom rodiny,
– chrániť majetok rodiny a zveľaďovať ho,
– podieľať sa na formovaní dobrých medziľudských vzťahov,
– vedieť si vypočuť názory iných členov rodiny,
– konať v záujme rodiny.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Aké sú vaše povinnosti v rodine?
2. Čo robíte preto, aby ste sa v rodine všetci príjemne cítili?
3. Čo je podľa vás hlavným zmyslom rodinných osláv a stretnutí?

Dôležitými právami plynúcimi zo založenia rodiny sú **rodičovské práva**. Zákon o rodine hovorí, že práva oboch rodičov sú rovnocenné. Rovnocennosť, **rovnosť** rodičovských práv znamená, že obaja partneri majú voči svojim deťom rovnaké práva i povinnosti, žiaden z rodičov nemá rozhodujúce slovo, majú povinnosť dohodnúť sa o všetkých podstatných záležitostiach, ktoré sa týkajú ich detí.

Právo na rodičovstvo (právo mať dieťa) znamená:
– právo určiť dieťaťu meno a priezvisko,
– právo vychovávať ho, všestranne sa o neho starať,
– poskytnúť mu domov, vzdelanie,
– rozvíjať jeho osobnosť,
– zastupovať ho a spravovať jeho záležitosti,
– byť nápomocný pri riešení jeho problémov.

Tieto práva však súvisia s **povinnosťami** voči dieťaťu:
– poskytnúť dieťaťu všestrannú starostlivosť,
– byť vzorom pre dieťa,
– poskytnúť mu bezpečný a harmonický domov,
– starať sa o jeho zdravý vývin a zdravie,
– odovzdávať mu svoje životné skúsenosti,
– dôverovať mu,
– poskytnúť mu osobnú slobodu,
– zabezpečiť jeho vzdelávanie,
– ochraňovať ho pred negatívnymi vplyvmi,
– starať sa o jeho zdravú životosprávu,
– starať sa o oblečenie, materiálne i finančné potreby.

Ak si rodičia neplnia svoje povinnosti voči maloletým deťom (napr. zanedbávajú ich výchovu, zdravotnú starostlivosť, vzdelávanie, týrajú ich), súd ich môže zbaviť rodičovských práv. To znamená, že dieťa rodičom odoberie a zverí ho do starostlivosti štátu. Štát sa rôznymi formami postará o zdravý vývin dieťaťa až do jeho plnoletosti, prípadne do obdobia, keď jeho biologickí rodičia súdu preukážu, že mu už môžu poskytnúť plnohodnotnú starostlivosť.

ZAPAMÄTAJME SI

Vyživovacia povinnosť vyplýva rodičom zo zákona o rodine aj vtedy, ak sú rodičia zbavení rodičovských práv. To znamená, že súd určí finančnú čiastku, ktorú musí rodič povinne poskytovať maloletému dieťaťu na zabezpečenie jeho základných potrieb.

Neplnenie vyživovacej povinnosti je trestné.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Ako si predstavujete plnenie svojich rodičovských práv a povinností, keď raz budete mať vlastnú rodinu?
2. Myslíte si, že ste už pripravení na prípadné rodičovstvo?

4.8. Patologické javy v rodine. Rozvodovosť: prevencia, príčiny, následky

- *Vládne vo vašej rodine pohoda? Ak nie, prečo?*
- *Niekedy sa stáva, že rodičia sa medzi sebou nezhodnú. Aké sú príčiny týchto nezhôd vo vašej rodine?*

Naša spoločnosť má záujem, aby vzniknuté manželstvá tvorilo trvalé, harmonické spolunažívanie muža a ženy. Len rodinné prostredie plné lásky, vzájomnej pomoci a porozumenia je predpokladom správnej výchovy detí.

V živote sa však stáva, že manželia si z rôznych dôvodov prestanú rozumieť a jediným riešením vzniknutých problémov je pre nich rozvod. **Rozvod** je zákonom stanovené súdne zrušenie manželstva.

Zákon o rodine hovorí o troch spôsoboch zrušenia manželstva:
1. smrťou jedného z manželov
2. vyhlásením jedného z manželov za mŕtveho
3. rozvodom

Najčastejšie príčiny rozvodu
- nízky vek (nezrelosť) manželov
- neuvážené uzavretie manželstva
- zhoršenie ekonomickej situácie v rodine (nezamestnanosť, finančné problémy a pod.)
- rozdielnosť pováh, názorov a životného štýlu
- sexuálne problémy
- nevera
- nezáujem o rodinu
- zlé zaobchádzanie s členmi rodiny (násilie, týranie)
- alkoholizmus či iná závislosť (hra na automatoch, užívanie drog)
- zdravotný stav (ťažká choroba, neplodnosť)
- silná fixácia (závislosť) niektorého z manželov na rodičovi
- slabá komunikácia medzi manželmi

Ako predchádzať rozvodu
- dobre sa spoznať ešte pred vstupom do manželstva
- neodkladať riešenie problémov, intenzívne komunikovať
- byť tolerantný, počúvať jeden druhého
- vzájomne sa podieľať na prácach v rodine
- byť zodpovedný
- spoločne pristupovať k výchove detí
- vernosť partnerovi
- rovnocennosť a rovnoprávnosť vo vzťahu
- neumožniť iným ľuďom zasahovať do manželstva

ZAPAMÄTAJME SI

Rozvod je krajným riešením, ku ktorému pristupujeme až vtedy, keď už nie je iná možnosť udržania manželstva. Musí ísť o také trvalé narušenie manželských vzťahov, pre ktoré manželstvo už nemôže plniť svoju spoločenskú úlohu.

O rozvod môže požiadať jeden z manželov **podaním návrhu** (písomného, elektronického) **na príslušný súd**. V návrhu musí uviesť meno navrhovateľa (kto sa chce rozviesť) a meno odporcu (s kým sa chce rozviesť), bydlisko manželov a ich zamestnanie. Navrhovateľ musí pravdivo opísať skutočnosti, ktoré ho viedli k rozhodnutiu ukončiť manželstvo. Návrh musí mať dátum a podpis. Musí obsahovať, čoho sa navrhovateľ domáha (1. rozvodu, 2. ak je v manželstve dieťa – komu ho po rozvode zveriť do výchovy a kto a akou sumou má prispievať na jeho výživu).

Rozvod je právoplatný dňom doručenia rozhodnutia súdu (odvolať sa proti nemu možno písomne do 15 dní odo dňa doručenia). Spoločný majetok si manželia môžu po rozvode usporiadať na základe vzájomnej dohody, a to formou notárskej zápisnice alebo podaním návrhu na súd.

Dôsledky rozvodu

Rozvodom najviac trpia deti, najmä psychicky, lebo si často myslia, že ony sú príčinou rozdelenia rodičov. Výsledkom je, že deti

– sa často nevedia rozhodnúť, u koho chcú bývať,
– veľmi citlivo vnímajú názory okolia,
– nepoznajúc príčiny rozvodu, vinia rodičov a tí prestávajú byť pre nich autoritou,
– unikajú z domu, zhoršia si prospech v škole, správanie, majú strach z možného nového partnera rodičov.

Navyše sa zmení ekonomická situácia rodiny a narušia sa vzťahy s členmi širšej rodiny.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Viete si predstaviť, ako sa cíti dieťa, keď sa jeho rodičia rozvedú?
2. Ako by ste sa správali k vašim rodičom, keby sa rozvádzali?

ZAUJÍMAVOSŤ

Na 100 manželstiev uzavretých na Slovensku v roku 2009 pripadá 48 rozvodov.

5. Umenie v živote človeka

5.1. Druhy a žánre umenia

• *Zamyslite sa nad týmito výrokmi:*

Umenie je kvet života celej spoločnosti. (L. N. Tolstoj)
Najužitočnejším zo všetkých umení je umenie byť užitočným. (B. Franklin)
Povedz mi, čo čítaš, a ja ti poviem, kto si. (anglické príslovie)
Nie je žiadne umenie byť mladý, keď máme 24 rokov. (Ch. Chaplin)

Umenie sprevádza človeka od nepamäti. Vždy bolo, je a bude neoddeliteľnou súčasťou nášho života. Denne sa s ním stretávame a niekedy si to ani neuvedomujeme. Poznáme ho v rôznych podobách. Knihy, hudba, filmy, výstavy či divadelné predstavenia – to všetko sú podoby umenia. Spríjemňujú a obohacujú náš život, dodávajú nám energiu, vyvolávajú v nás príjemné pocity.

Človek potrebuje umenie k zdravému spôsobu života, pretože
– relaxuje pri ňom,
– rozvíja sa vďaka nemu,
– tvorí nové diela,
– učí sa nové veci,
– vyjadruje sa ním,
– zabáva sa pri ňom,
– obohacuje sa ním.

ZAPAMÄTAJME SI

Umenie je súhrnné označenie pre diela, ktorých cieľom je vyvolávať estetický zážitok. Umenie je zároveň výnimočná schopnosť, nadanie vytvoriť nejaké umelecké dielo (hudobné, výtvarné, tanečné a iné). Je to tvorba podľa zákonov krásy, v ktorej umelec stvárňuje ľudí, ich city, myšlienky, ale aj prostredie. Existujú rôzne druhy, formy a žánre umenia.

Umelecká tvorba je práca, ktorá si vyžaduje talent, fantáziu, nadanie a tvorivé majstrovstvo.

Umelecký druh je špecifická oblasť umenia:
– architektúra
– výtvarné umenie (napr. grafika, sochárstvo, maliarstvo)
– úžitkové a dekoratívne umenie (napr. nábytok, keramika, porcelán)
– umelecká fotografia
– krásna literatúra (napr. dráma, epos, lyrika)
– hudba
– tanečné umenie

– divadelné umenie
– filmové umenie
– televízne umenie
– dizajn
– počítačová grafika

Každý umelecký druh môžeme ďalej členiť na **umelecké žánre** – skupiny umeleckých diel, ktoré majú určité rovnaké znaky. Napríklad:

- literárne žánre – romány, literatúra pre ženy, rozprávky, detektívky
- hudobné žánre – folklór, klasická hudba, džez, rock
- filmové žánre – komédia, paródia, vedecká fantastika
- divadelné žánre – činohra (dráma, komédia, tragédia), opera, opereta, muzikál
- výtvarné žánre – portrét, krajinomaľba, zátišie

Človek je tvorivá bytosť. Ľudia vždy tvorili, tvoria a budú tvoriť nové diela, či už hudobné, literárne alebo výtvarné.

Cieľom umenia je pôsobiť na city človeka. Vyvoláva v nás smiech, radosť, smútok, plač, údiv, lásku, pohodu či pokoj. Umenie je často liekom na ľudský smútok, zlú náladu alebo nudu.

ZAUJÍMAVOSŤ

Gýč, niekedy nazývaný aj brak, je určitý druh výrobku, ktorý sa vydáva za umenie, ale nie je umením, pretože nemá vlastnosti umeleckého diela. Gýč je umelecky bezcenný, nevkusný výtvor zameraný na lacný efekt. Obyčajne niečo predstiera, je náhradou kvalitného diela. Gýč najviac prekvitá v predajniach suvenírov, v stánkoch priekupníkov na jarmokoch a v rekreačných oblastiach. Hovoríme, že súčasný svet je zaplavený gýčom.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Prečo je umenie neoddeliteľnou súčasťou života?
2. Akú hudbu počúvate? Prečo?
3. Je podľa vás záhradný trpaslík na fotografii gýčom?
4. Uveďte príklady gýčového výrobku.

5.2. Estetika – náuka o krásne. Estetika v každodennom živote

- *Zamyslite sa nad tým, čo vo svojom živote považujete za krásne.*
- *Boli ste už niekedy v galérii, v divadle, na koncerte? Ako ste vnímali atmosféru, ktorá tam bola?*

Tak ako sa človek v živote postupne naučí čítať, písať, počítať, mal by sa dokázať naučiť aj vnímať krásu okolo seba. Nie je jednoduché chápať a čistým srdcom prežívať radosť z krásy umeleckých diel, z pohľadu na krásny obraz, dokonalé architektonické dielo, z počúvania hudby, cítiť radosť z prírodných krás a potešenie z dobrých medziľudských vzťahov. V tom nám pomáha **veda o krásne** a **umení**, ktorá sa nazýva **estetika**.

ZAPAMÄTAJME SI

Estetika je veda o kráse a o tom, ako ju človek chápe. Skúma všeobecné zákonitosti umeleckej tvorby, estetické princípy a ich uplatňovanie v rôznych druhoch ľudskej činnosti. Zaoberá sa umeleckou tvorbou, umeleckou činnosťou, umeleckým dielom, druhmi a funkciami umenia, jeho vplyvom na ľudí.

Názor na to, čo je krásne, sa rokmi mení. To, čo bolo krásne pred 100 rokmi, sa nám dnes môže zdať nezaujímavé. Okrem toho pohľad na krásu je individuálny. Môže sa stať, že náš priateľ sa nadchne pre krásny umelecký predmet, ale v nás nevzbudí žiadne pocity. A práve skutočnosť, že na všetko nemáme rovnaký názor, spôsobuje, že umelecká a estetická tvorba je **rozmanitá** a **bohatá**.

Krásu hľadáme v troch oblastiach:
1. v prírode,
2. v umeleckej tvorbe,
3. v neumeleckej tvorbe

Ľudia pokladajú estetiku za niečo výnimočné, mimoriadne. Nie je to iba krása, ktorú vidno na prvý pohľad, je to niečo viac, niečo, čo vyžaruje aj zvnútra, čo nás osloví, zaujme.

Prvky krásy ľudia objavili pri práci. Najskôr ich využívali nevedome, neskôr vedome zdokonaľovali tvary svojich výrobkov, aby pôsobili esteticky.

Ak hovoríme o estetike, nemôžeme zabudnúť na **estetickú výchovu**. Estetická výchova pomáha formovať človeka, aby bol schopný vnímať krásu, čo obohatí jeho osobný aj pracovný život.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Pozrite si na internete ukážky umeleckej tvorby (maľby, sochy, fotografie, architektonické stavby a pod.). Čo vás najviac zaujalo? Zdôvodnite svoj výber.
2. Čo najviac vnímate pri prechádzke po lese?

5.3. Estetika odievania

- *Vysvetlite výrok: „Šaty robia človeka.“*
- *Čo je podľa vás móda?*
- *Aká farba prevláda vo vašom šatníku?*

Odievanie je neodmysliteľnou súčasťou nášho života. Spôsob obliekania ľudí v našej dobe, spoločnosti, kultúre má svoje zákony a pravidlá. Nie všetko je každému dovolené a nie všetko sa považuje za normálne. Záleží od mnohých faktorov: **ako, kde, kedy** a **na čo** daný odev použijeme. Je absolútne neprípustné, aby sme si na návštevu divadla obliekli pracovný odev, rovnako ako je pre moslimov neprijateľné odhalenie nôh čo len vyše kolien. Existuje mnoho ďalších príkladov, kedy je nevyhnutné poznať estetické zákony obliekania.

Odev prekonal určitý historický vývoj. Najskôr plnil ochrannú funkciu pred nepriaznivými vonkajšími vplyvmi, neskôr sa menil používaný materiál, strih, farebnosť, kvalita vypracovania a začalo sa viac prihliadať na estetickú stránku.

Pri obliekaní by mali platiť tieto zásady:
- **účelnosť** (na aký účel je daný odev určený)
- **estetickosť** (krása a súlad)
- **funkčnosť** (strih a materiál by nemali brániť v pohybe)
- **praktickosť** (jednoduchá údržba)

Dôležitým prvkom pri spĺňaní estetických kritérií odevu je farba. Farba má výpovednú hodnotu, to znamená, že o niečom hovorí, vypovedá. Jasné farby vyjadrujú optimizmus a radosť, naopak tmavé farby sú prejavom smútku (ale napríklad v Japonsku smútok vyjadruje biela farba). Nie každá farba každému pristane. Pri obliekaní je dôležitá aj farebná harmónia.

S obliekaním súvisí **móda**. Aj napriek tomu, že pri slove móda si ako prvé predstavíme odievanie, móda nie je len odev. Je to i účes, zovňajšok, hudba, spôsob bývania, stolovania, celé naše prostredie. Človek sa chce módou odlíšiť alebo naopak zaradiť do nejakej skupiny. **Móda je dočasný, všeobecne prijatý názor na vonkajšie formy.** Priamo súvisí s **vkusom** – vypestovaným citom pre krásu. Pekne a účelne sa dokáže obliecť len človek s vycibreným vkusom. Vkus aj móda sú historicky podmienené. Iný vkus malo dievča v 18. storočí a iný vkus má dnes. Kedysi boli v móde mohutné goliere, stiahnuté pásy či šnurovačky, dnes sú to tenisky, rifle a tričká.

ZAPAMÄTAJME SI

Vybrať si vhodné oblečenie je do určitej miery umením. Finančné prostriedky nám nie vždy dovoľujú obliecť si najnovšie módne kúsky. Podstatnejšie je nosiť odev, ktorý je funkčný, pohodlný, estetický a samozrejme čistý. Naše oblečenie hovorí za nás. Pútať na seba pozornosť len výstredným odevom nie je cieľom módy. Vkusne vybrané oblečenie vyjadruje úctu človeka k sebe i k ostatným ľuďom.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Aké oblečenie by ste si nikdy neobliekli a prečo?
2. Predstavte si, že ste v obchodnom dome a máte možnosť kúpiť si 5 rôznych vecí na oblečenie. Pre ktoré časti oblečenia by ste sa rozhodli?

5.4. Estetika bývania

- *Predstavte si, že máte možnosť zariadiť si vlastnú izbu. Ako by vyzerala? Čo by v nej nesmelo chýbať?*
- *Akému bývaniu dávate prednosť a prečo – v dome alebo v byte?*

Žijete v určitom prostredí so svojimi najbližšími, kam sa vraciate zo školy, kde máte svoj vlastný priestor. Záleží na vás a na vašej rodine, ako si tento priestor zariadite a budete udržiavať tak, aby ste sa v ňom cítili príjemne.

Premýšľali ste nad tým, aký je rozdiel medzi bytom a domovom?

Byt je sústava priestorov rôznych veľkostí, ktoré sú účelne spojené a uzavreté do jedného celku. **Domov** tvoria okrem samotného priestoru, kde bývame, a jeho zariadenia aj vzťahy medzi členmi rodiny. Každý kultúrny človek sa usiluje vytvoriť si z bytu skutočný domov ako miesto pokoja, pohodlia, bezpečia a lásky. Atmosféru bytu dotvárajú **bytové doplnky** a **nábytok**. Veľa hovoria o našom vkuse, živote, povahe, názoroch, skúsenostiach, túžbach, myslení. Toto všetko vytvára z bytu domov. Pri zariaďovaní bytu (alebo domu) treba mať na zreteli:

1. bezpečnosť a ľahkosť pohybu po byte,
2. dobrú prístupnosť k veciam,
3. jednoduchú údržbu,
4. pohodlie,
5. funkčnosť,
6. vlastný priestor pre každého člena rodiny.

Ak hovoríme o vhodných podmienkach na bývanie, nemôžeme jednoznačne povedať, aké bývanie je lepšie.

BYT ALEBO **DOM?**

Výhody bývania v byte
– užší sociálny kontakt detí a dospelých
– menej nákladná údržba ako v dome

Výhody bývania v dome
– pozemok v okolí domu
– väčšie súkromie
– väčší priestor pre jednotlivých členov domácnosti

ZAPAMÄTAJME SI

Nie je dôležité, či človek býva v byte alebo v dome, ani to, či ho má zariadený drahým nábytkom. Podstatné je, či jeho bývanie je domovom pre všetkých členov rodiny. Ak sa nehanbí pozvať k sebe návštevu, ak pestuje dobré susedské vzťahy a rád sa vracia „domov“, tak jeho byt alebo dom nie je len obyčajné bývanie, ale pevný prístav pre všedné i sviatočné dni.

5.5. Estetika stolovania

Hovorí sa, že najkrajšie rodinné chvíle sú tie, keď sa celá rodina zíde za jedným stolom. Vzhľadom na rýchlu dobu, v ktorej dnes žijeme, je úspechom, ak sa pri spoločnom stole zídeme aspoň raz za deň. Raňajky bývajú väčšinou rýchle, jednotliví členovia domácnosti odchádzajú za svojimi povinnosťami v rôznom čase. Obed obyčajne absolvujú deti v škole, rodičia v práci. Preto najmä večere bývajú spoločným stretnutím všetkých členov rodiny, rovnako ako víkendové stretnutia, oslavy, výročia.

- *Porozprávajte sa so spolužiakmi o tom, kedy sa vaše rodiny stretávajú za jedným stolom a spoločne stolujú.*

Stolovanie a prestieranie, ako aj návyky pri jedení patria k prejavom kultúry človeka. Snažíme sa pri nich uplatňovať predovšetkým tri hľadiská:
– hľadisko účelnosti,
– estetické hľadisko,
– zdravotno-hygienické hľadisko.

K samotnému jedeniu by sme mali pristupovať upravení, učesaní, s umytými rukami (to je nevyhnutná hygienická požiadavka). Pri stole sedíme rovno, neprekladáme nohy, lakte držíme pri sebe, nerozťahujeme sa. O smutných veciach a problémoch pri jedle radšej nehovoríme. Snažíme sa vyvarovať sa zlozvykov, ktoré rozhodne nepatria za prestretý stôl:
– búchanie príborom,
– oblizovanie noža,
– mľaskanie,
– chlípanie,
– nesprávne sedenie,
– rozprávanie s plnými ústami a pod.

Ku kultúre stolovania patrí:
- pokojné a čisté prostredie
- jedenie bez náhlenia
- tiché narábanie s príborom
- pekne prestretý stôl
- čistý riad
- čistá miestnosť

ZAPAMÄTAJME SI

Pozitívne dojmy z návštevy, rodinného stretnutia, slávnosti alebo obyčajnej večere nevyvoláva len dobré jedlo, ale aj príjemná atmosféra pri stole, vkusné prestieranie (obrus, riad, príbory, poháre, servítky) a čisté prostredie. Zmysel pre správne stolovanie treba pestovať od detstva. Rodičia sú vzorom pre svoje deti. Model stravovania a stolovania, ktorý deti vidia v rodine, si prenášajú aj do svojho budúceho prostredia. Snažte sa o to, aby ste neboli len konzumentom jedla, ale aj pomocníkom vo vašej domácnosti.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Určite ste sa už niekedy zúčastnili slávnostnej večere alebo obeda pri príležitosti svadby, narodeninovej oslavy či iného významného stretnutia. Ako prebiehala samotná konzumácia jedla? Všimli ste si, ako bol prestretý stôl? Stretli ste sa s niečím, čo vás prekvapilo?
2. Predstavte si situáciu, že ste v reštaurácii a pri vedľajšom stole sedí hosť, ktorý ostatných návštevníkov ruší hlasitým hovorom, búchaním po stole a pod. Ako sa zachováte?
   a) nebudete si ho všímať
   b) upozorníte ho, aby sa správal slušne
   c) požiadate personál (čašníka), aby danú situáciu vyriešil

5.6. Estetika pracovného prostredia

Človek strávi v práci približne jednu tretinu dňa. Tak ako si upravuje a zveľaďuje svoje domáce prostredie, aby sa v ňom cítil príjemne, chce, aby aj jeho pracovný priestor spĺňal predpoklady na tvorivú prácu.

Ak sa pozrieme späť do minulosti, zistíme, že podmienky na prácu boli v mnohých prípadoch neľudské. Robotník, otrok či vykorisťovaný roľník nemohli mať radosť zo svojej práce.

Vzťah človeka k práci ovplyvňujú mnohé faktory. Jedným z nich je aj samotné pracovné prostredie. Jeho krása do veľkej miery závisí aj od medziľudských vzťahov na pracovisku. Najnovšie zariadenie, moderné prístroje ani veselé farby na stenách ne-

nahradia zlú atmosféru na pracovisku, kde si ľudia medzi sebou nerozumejú, navzájom sa ohovárajú, prípadne pracujú pod stresom a tlakom. Účelné a dobré **materiálne vybavenie** je veľmi dôležité, ale najdôležitejší je **človek**, jeho morálne vlastnosti, vzťah k práci, spolupracovníkom, k povolaniu – to sú podmienky úspešnej práce.

Esteticky premyslené pracovné prostredie má vplyv na náladu, správanie, pocity a výkon pracovníkov. Samozrejmosťou na pracovisku by malo byť:

- pracovisko vhodne vybavené modernou technikou
- premyslené usporiadanie pracovného priestoru
- dodržiavanie hygienických podmienok
- poriadok na pracovisku
- dobrá organizácia práce
- upravení pracovníci
- vhodná teplota prostredia
- prísun čerstvého vzduchu

Samozrejme, pracovné podmienky musia zohľadňovať, aká práca sa na pracovisku vykonáva. Iné podmienky potrebuje na výkon svojho povolania napríklad baník a iné sekretárka v kancelárii.

S prácou úzko súvisí aj pracovný odev. **Pracovný odev** zamestnancov okrem mnohých iných funkcií dotvára dojem zo samotného pracovného prostredia. Oblečenie zamestnancov by malo spĺňať isté požiadavky:

1. funkčnosť, účelnosť, praktickosť,
2. hygienické hľadisko,
3. jednoduchú údržbu,
4. estetickú stránku.

Pracovné oblečenie je akýmsi prvým dojmom, ktorý zapôsobí na návštevníkov zariadenia, podniku či firmy. Vyjadruje zameranie podniku (pracoviska), odzrkadľuje vzťah vedenia podniku k svojim pracovníkom – často je ukazovateľom toho, ako si zamestnávateľ váži prácu svojich zamestnancov.

OTÁZKY A ÚLOHY

Určite ste už navštívili zdravotnícke zariadenie, supermarket, videli ste pri práci poštára, policajta alebo vodiča autobusu. Porovnajte a zhodnoťte ich pracovné oblečenie.

ZAPAMÄTAJME SI

Práca človeka je efektívnejšia v podmienkach, ktoré chránia zdravotný stav pracovníka, podporujú jeho pracovné výkony, šetria jeho fyzickú silu a udržujú ho v pozitívnej pracovnej nálade. Esteticky upravené pracovné prostredie zvyšuje celkovú kultúru ľudskej práce.

ZAUJÍMAVOSŤ

Ergonómia je vedná disciplína, ktorá sa zaoberá výkonnosťou pracujúceho človeka a prispôsobovaním pracovných prostriedkov a pracovného prostredia potrebám človeka.

5.7. Estetika životného prostredia

• *Predstavte si nasledujúce situácie.*

1. *Prechádzate sa po krásne upravenej botanickej záhrade.*
2. *Stojíte na zrúcanine hradu, dívate sa do hlbokej rokliny a uvažujete nad tým, akí ľudia tu kedysi dávno žili.*
3. *Pri prehliadke historickej budovy sledujete maľby na stenách.*

Toto je len zopár príkladov, akou veľkou silou dokáže svojou krásou na človeka vplývať životné prostredie. Človek nielen **užíva** a **tvorí** životné prostredie, ale vďaka nemu sa aj **rozvíja**. Krása životného prostredia bezprostredne vplýva na naše pocity, predstavy, myšlienky a postoje, rozvíja náš estetický vkus.

Samotná tvorba životného prostredia je zložitý proces, ktorý si vyžaduje spoluprácu mnohých odborníkov. Najmä architektúra využíva mnoho profesií (architekti, statici, plánovači, stavbári, dizajnéri). **Pri tvorbe alebo zásahu do životného prostredia je estetický činiteľ nevyhnutný.**

Predmety tvoriace životné prostredie by mali byť praktické, úžitkové a estetické. Estetické hodnoty pri tvorbe životného prostredia vytvárajú aj umelecké remeslá, ktoré sa uplatňujú napr. pri stavbe domov, v tvarovaní voľnej prírody, pri vytváraní diel dopĺňajúcich architektúru.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Predstavte si, že vedľa historickej budovy kostola bude stáť moderná športová hala. Je to v poriadku?
2. Čo rozumiete pod pojmom kultúrne dedičstvo?

Ľudia sa nielen usilujú vytvoriť si svoje prostredie, ktoré by malo zodpovedať ich potrebám, vkusu a estetickému cíteniu, ale snažia sa aj zachovať vlastníctvo celého ľudstva, ktoré nazývame **kultúrne dedičstvo**. Je to kultúrne bohatstvo – pamiatky po našich predkoch z dávnej minulosti. Slúžia nám ako zdroj poučenia a rekreácie a mali by ostať zachované aj pre budúce generácie. Na ochranu pamiatok sa vzťahujú právne predpisy, ktorými sa zabezpečuje pamiatková starostlivosť, ako vyjadrenie postoja spoločnosti ku kultúrnemu dedičstvu.

Lokality zo Zoznamu svetového a kultúrneho dedičstva UNESCO na Slovensku

- **Banská Štiavnica** – mesto a technické pamiatky okolia
- **Bardejov** – historické centrum mesta
- **Jaskyne Slovenského krasu a Aggtelegského krasu** (12 jaskýň a priepastí, z nich sú sprístupnené: **Domica**, **Gombasecká jaskyňa**, **Jasovská jaskyňa**), ďalej **Ochtinská aragonitová jaskyňa** a **Dobšinská ľadová jaskyňa**
- **Spišský hrad** a **Levoča** a kultúrne pamiatky okolia (**Spišská Kapitula**, **Spišské Podhradie**, Kostol sv. Ducha v **Žehre**, **Vlkolínec** – pamiatková rezervácia ľudovej architektúry)
- Bukové **pralesy** Karpát **Havešová**, **Stužica** a **Rožok** v Národnom parku Poloniny a **Vihorlat** v Chránenej krajinnej oblasti Vihorlat
- **Drevené kostolíky** v slovenskej časti Karpatského oblúka
  1. **Hervartov** – rímskokatolícky kostol svätého Františka z Assisi
  2. **Tvrdošín** – rímskokatolícky kostol Všetkých svätých
  3. **Kežmarok** – evanjelický artikulárny kostol Najsvätejšej Trojice
  4. **Leštiny** – evanjelický drevený artikulárny kostol
  5. **Hronsek** – evanjelický drevený artikulárny kostol
  6. **Hronsek** – zvonica dreveného artikulárneho kostola
  7. **Bodružal** – gréckokatolícky chrám svätého Mikuláša
  8. **Ladomirová** – gréckokatolícky chrám svätého Michala Archanjela
  9. **Ruská Bystrá** – gréckokatolícky chrám Prenesenia ostatkov svätého Mikuláša (Ruská Bystrá)

ZAPAMÄTAJME SI

Vytvárať životné prostredie zodpovedajúce kultúrnym požiadavkám spoločnosti je náročný proces. Usilujme sa neničiť, ale naopak chrániť všetko to krásne okolo nás, čo človek vlastnou tvorivou prácou vytvoril. Len tak zachováme kultúrne bohatstvo našej krajiny aj pre deti vašich detí.

5.8. Kultúra v medziľudských vzťahoch

- *„Jazva po ostrí sa zahojí, ale po zlom slove sa nezahojí nikdy.“*
- *„Aj slovo dokáže liečiť.“*
- *„Chlieb chutí lepšie, keď sa oň podelíš.“*

V predchádzajúcich kapitolách sme sa venovali kráse okolo nás, umeniu, vonkajšej kultúre. Akí sme však my, ľudia? Akú atmosféru okolo seba šírime? Máme vôbec priateľov, skutočných priateľov, ktorí nám kedykoľvek pomôžu? S kým najradšej trávime voľný čas? Prečo bývame smutní? Kedy sa najradšej smejeme? Položili ste si už niekedy tieto alebo podobné otázky?

Ako by sme charakterizovali dnešného mladého človeka?

Pohybuje sa v dvoch hlavných prostrediach: v rodine a škole. V rodinnom prostredí si vytvára rodinné vzťahy (najmä s rodičmi a so súrodencami). V školskom prostredí si vytvára vzťahy so spolužiakmi (kamarátmi) a vzťahy s učiteľmi.

Na jednej strane mladý človek vo svojom správaní a konaní napodobňuje určité vzory (správanie otca, matky, učiteľa, kamaráta, ale napríklad aj obľúbeného speváka). Chce mať partiu rovesníkov, ktorá ho bude akceptovať, túži po láske. Na druhej strane nie vždy počúva rady starších, tvrdohlavo si presadzuje svoj názor, ktorý nemusí byť vždy správny.

Vekom a skúsenosťami sa učíme byť trpezliví, znášanliví, chápajúci. Správne spôsoby konania a správania si osvojujeme postupne. Najskôr musíme byť doma slušní, ohľaduplní, ľudskí k rodičom, súrodencom, susedom a potom prenesieme tieto vzory správania za brány domova: do školy, medzi kamarátov, na pracovisko a pod.

Správanie človeka v spoločnosti určujú určité pravidlá. Dodržiavanie týchto pravidiel sa nazýva **slušnosť**. K slušnosti má veľmi blízko **takt**. Je to cit pre mieru v našom konaní, umenie povedať alebo urobiť niečo v pravú chvíľu. Správať sa taktne je naozaj umenie, nie každý ho ovláda, ale musí sa o to snažiť. Vyžaduje si neublížiť zlým slovom, nezosmiešniť, neurážať, vedieť uvážene povedať pravdu do očí. Je to úsilie docieliť vo vzájomných medziľudských vzťahoch harmóniu a zhodu.

ZAPAMÄTAJME SI

Každý z nás sa určitou mierou podieľa na tvorbe medziľudských vzťahov, či už v rodine, škole, na pracovisku, v partii kamarátov. Usilujme sa o to, aby sme okolo seba šírili príjemnú atmosféru, aby sme nikoho neurážali, aby sme svojím konaním nevzbudzovali v ľudoch hnev, nevyvolávali konflikty. Toho sa pokúsme vyvarovať. Buďme ľuďmi, v ktorých spoločnosti je príjemne a bezpečne.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. V akej spoločnosti sa cítite najlepšie a prečo?
2. Opíšte svoj vzťah k rodičom. Čo pre vás znamenajú?
3. Uveďte príklady, čo je podľa vás netaktné urobiť alebo povedať v spoločnosti dámy.

6. Masovokomunikačné prostriedky a ich miesto v živote človeka

- *Ako si najlepšie oddýchnete, keď ste unavení?*
- *Vedeli by ste si predstaviť svoj deň bez televízie alebo počítača?*
- *Aké noviny a časopisy sa čítajú vo vašej rodine?*

Žijeme v dobe, ktorú nazývame **informačná** alebo **mediálna**. Dnešný svet je preplnený informáciami. Človek sa v nich musí vedieť nielen orientovať, ale svojím spôsobom sa im všetci musíme aj prispôsobiť.

Masovokomunikačné prostriedky sú prostriedky hromadnej komunikácie. Nazývame ich aj **hromadné oznamovacie prostriedky alebo médiá** (médium znamená sprostredkovateľ, prostriedok). **Sprostredkúvajú nám informácie všetkého druhu.** Prinášajú ich v rôznych formách a za rôznym účelom. K masovokomunikačným prostriedkom patrí **televízia, rozhlas, tlač**. V poslednom období je to predovšetkým **internet**.

Masovokomunikačné prostriedky sú už súčasťou života dnešnej generácie, sú každodennou potrebou človeka.

ZAUJÍMAVOSŤ

Za najstarší masovokomunikačný prostriedok môžeme považovať kníhtlač, ktorú v roku 1443 vynašiel Johann Gutenberg. Masovokomunikačným prostriedkom sa stala až na začiatku 17. storočia, keď sa objavila periodická (pravidelná) tlač. Predchodcom novín boli novinové letáky obsahujúce jednu alebo viacero správ.

Funkcie médií

1. **Informovanie** – médiá prinášajú informácie, ktoré potrebujeme v bežnom živote a ktoré nám pomáhajú pri rozhodovaní či riešení problémov.
2. **Formulovanie a zverejňovanie** – médiá vyjadrujú určité vecné obsahy a problémy, to znamená, že z nich robia verejnú vec.
3. **Kritika, kontrola** – zverejňujú a kontrolujú správy, informácie a fakty, ktoré verejní činitelia niekedy chcú utajiť.

6.1. Druhy masovokomunikačných prostriedkov

Masovokomunikačné prostriedky možno rozdeliť na základe viacerých ukazovateľov.

Z hľadiska **spôsobu pôsobenia na adresáta**
– **tlačové (printové) médiá**: noviny a časopisy
– **vysielané médiá**: rádio a televízia (verejné alebo súkromné)
– **sieťové médiá**: káblové, satelitné a mobilný telefón
– **elektronické médiá**: audiokazety, videokazety, CD, teletext, internet
– **prostriedky vystavovania**: bilbordy, vývesné štíty, plagáty

Z hľadiska **zmyslového vnímania**
– **optické (vizuálne**): tlačené, tlač a teletext
– **akustické (auditívne)**: rozhlas a hudobné nahrávky
– **opticko-akustické (audiovizuálne**): film, televízia

Tlač
Patrí k najdlhšie používaným prostriedkom šírenia informácií. Už od začiatku noviny obsahovali nielen text, ale aj kresby a fotografie. Čas potrebný na výrobu jedného vydania sa postupne skracoval na minimum. Čitatelia oceňujú predovšetkým mobilitu tohto prostriedku (možno si ho zobrať so sebou a čítať cestou do práce) a to, že nepotrebujú žiadne zariadenie na zobrazenie informácií. Nevýhodou tlače je, že vychádza raz denne (noviny), týždenne alebo mesačne (časopisy), a tak nemôže rýchlo poskytnúť najčerstvejšie informácie.

Televízia
Je to najvplyvnejšie médium, ktoré sa zaoberá tvorbou, realizáciou a šírením televíznych informácií pre široké, rozptýlené publikum prostredníctvom verejnej i uzavretej televíznej siete. Televízia je elektronický spôsob snímania, prenosu a šírenia audiovizuálnych informácií na určitú vzdialenosť. Televízia má spomedzi médií najširšie publikum (od najmladšej populácie až po najstaršiu generáciu).

Rozhlas
Je to akustický masovokomunikačný prostriedok s hromadným šírením. Výhodou rozhlasu je nepretržitý kontakt s poslucháčmi, maximálna pohotovosť v informovaní, možnosť rozvíjať u poslucháčov predstavivosť, o čo nás televízia oberá.

Reklama
Je osobitným druhom verejnej komunikácie. Jej cieľom je informovať verejnosť o produktoch či službách a ponúkať ich. Úlohou reklamy je vnútiť adresátovi určité správanie. Reklama cielene ovplyvňuje myslenie a konanie človeka, napr. upozorňuje na zníženie cien tovarov v obchodoch, chváli určitý výrobok na úkor iných, predvolebná reklama radí, ktorého politika majú občania voliť a pod.

Internet
Je to celosvetová počítačová sieť, prostredníctvom ktorej môžu komunikovať jednotlivci alebo inštitúcie. Kľúčovou vlastnosťou internetu je veľká *flexibilita* – pružnosť spojenia. Podporuje elektronickú poštu, prenosy súborov, špecifické záujmové skupiny, usporadúvanie konferencií a globálne vyhľadávanie informácií prostredníctvom celosvetovej počítačovej siete (www).

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Prečo má podľa vás televízia spomedzi všetkých médií najväčší vplyv na ľudí?
2. Akú reklamu ste naposledy videli alebo počuli? O čom bola, čím vás zaujala?
3. Pracujete s internetom? Na čo vám slúži?

6.2. Pozitívne a negatívne vplyvy masovokomunikačných prostriedkov na život človeka

• *Pozorne porovnajte tieto obrázky. Porozprávajte o nich.*

Ponuka masovokomunikačných prostriedkov na našom trhu sa neustále rozširuje (čoraz pestrejšia je internetová ponuka, k dispozícii máme čoraz viac televíznych a rozhlasových staníc, denná tlač vychádza aj cez víkend atď.).

Médiá sú vplyvné socializačné a výchovné prostriedky. Významne sa podieľajú na vytváraní osobnosti a kvality človeka. Ich vplyv však nemusí byť len kladný. Uveďme niekoľko príkladov.

Negatívne stránky vplyvu masovokomunikačných prostriedkov na človeka

- **Manipulácia s ľudskou mienkou.** Médiá sa stávajú autoritami, bránia človeku byť samým sebou, vnucujú mu svoje predstavy. Najmä deti a mladí ľudia úplne dôverujú tomu, čo „vidia a počujú“ v televízii, rozhlase, na internete. Je všeobecne známe, že starších ľudí je ťažšie zmanipulovať a ovplyvňovať ako mladšiu generáciu.
- **Strata schopnosti komunikovať, vyhľadávať sociálne kontakty.** Počítač, televízia, telefón dnes už plnia úlohu kamaráta, rodiča, pedagóga, spovedníka, radcu. Najmä mladí a osamotení ľudia strácajú potrebu rozprávať sa zoči-voči, kontaktovať sa s inými ľuďmi.

- **Pasívne a stereotypné vypĺňanie voľného času.**
- **Nerovnomernosť v presadzovaní jednej kultúry, jedného jazyka.**
- **Nebezpečenstvo prijímania *patologických* javov prostredníctvom médií** (návody ako páchať násilie, podpora požívania alkoholu, drog).
- **Presadzovanie kultu „ideálneho človeka“**, ktorý nám denne ponúka televízia i časopisy. „Správne“ je byť krásnym, štíhlym, značkovo oblečeným, dokonale upraveným človekom, a to v každej situácii. Výsledkom sú potom problémy, ako anorexia, bulímia, túžba byť najkrajším za každú cenu.
- **Strata času a hrozba závislosti.** Médiá sú „ideálnym požieračom“ nášho času a odtiaľ je len krôčik k vzniku závislosti. Mnoho ľudí je už dnes otrokmi televízie, počítača, telefónu, internetu.
- **Nebezpečenstvo výberu partnerov cez internet, nebezpečenstvo zneužitia, šikanovania.**

Pozitívne stránky vplyvu masovokomunikačných prostriedkov na človeka

- **Neobmedzené možnosti získavania informácií**, možnosť „byť rýchlo v centre diania“, vedieť o všetkom, čo sa deje vo svete, byť vždy a všade informovaný.
- **Nástroj posilnenia komunikácie** – aktívne rozširovanie našich komunikačných možností (možnosť komunikovať s ľuďmi, ktorých sme dlho nevideli, ktorí sú práve ďaleko od nás, na ktorých nemáme žiaden kontakt a pod.).
- **Rozširovanie ľudského poznania, vzdelávanie sa.**
- **Relax, oddych, uvoľnenie, zábava.**
- **Možnosť pomôcť iným, impulz k charitatívnej činnosti** – informovanie o rôznych zbierkach, ich realizácia pre ľudí, ktorí sú v núdzi, potrebujú našu pomoc atď.
- **Pocit užitočnosti, potrebnosti.** Médiá ponúkajú možnosti, ktoré umožňujú najmä mladým ľuďom zapojiť sa do diania v príslušnej skupine.
- **Podpora obchodných a spoločenských záležitostí.**
- **Udržiavanie vzťahov s verejnosťou.**

ZAPAMÄTAJME SI

Masovokomunikačné prostriedky majú v súčasnosti obrovskú silu. Stretávame sa s nimi denne a na každom kroku. Závisí len od nás, do akej miery dovolíme, aby ovplyvňovali a manipulovali náš život. Ak ich využívame v zdravej miere, nemôžu nám uškodiť, ale naopak, pomôžu nám lepšie sa orientovať v rôznych životných situáciách. Ak však túto mieru prekročíme, ani sa nenazdáme a môžeme sa stať otrokmi televízie, počítača, internetu. Zabudneme na skutočných ľudí okolo seba a budeme žiť vo virtuálnej realite (v neexistujúcej skutočnosti).

7. Inštitúcie a úrady

7.1. Základné inštitúcie a úrady, ich funkcie a poslanie

V občianskom a rodinnom živote sa stretávame s problémami, povinnosťami, právami, ktoré musíme riešiť prostredníctvom inštitúcií a úradov.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Ktoré inštitúcie a úrady najviac potrebujeme?
2. Čo v nich vybavujeme?
3. Akým spôsobom postupujeme pri vybavovaní?

Pošta

- Sprostredkúva príjem listov a zásielok.
- Zabezpečuje zasielanie zásielok adresátovi.
- Zabezpečuje platenie účtov prostredníctvom poštových poukážok.
- Zabezpečuje vyplácanie sociálnych dávok.
- Sprostredkúva odber tlače (novín a časopisov).
- Zabezpečuje nahlasovanie, odhlasovanie a platenie koncesionárskych poplatkov (poplatky za používanie rozhlasu a televízie).
- Zabezpečuje predaj cenín (kolkov).

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Navštívte poštu a pozorujte, ktoré služby ľudia najviac využívajú.
2. Vyberte si na pošte tlačivá (poukážky, podacie lístky) a pokúste sa ich správne vyplniť.

Banka je finančná inštitúcia. Do banky prichádzajú ľudia z viacerých dôvodov.

- Chcú si založiť účet.
- Chcú si vziať pôžičku, úver.
- Chcú výhodne investovať peniaze.
- Chcú platiť účty.
- Chcú si vytvoriť platobné karty k svojmu účtu.

Všetky tieto záležitosti vám pomôžu vybaviť pracovníci banky. Pri všetkých aktivitách, úkonoch, ktoré s bankou urobíte, sa podpisujú zmluvy záväzné pre obe strany.

ZAPAMÄTAJME SI

Jednoduchšie je peniaze si požičať ako ich vrátiť. Finančné prostriedky si požičajme len po dôkladnom zvážení svojich možností splácať ich. Nesplácaním pôžičiek môžme prísť o celý svoj majetok.

OTÁZKY A ÚLOHY

Navštívte s vyučujúcim pobočku niektorej banky. S pracovníčkou banky sa porozprávajte o spôsoboch výhodného sporenia.

Špeciálne postavenie medzi bankami má centrálna banka, ktorú zriaďuje štát. U nás je to **Národná banka Slovenska**. Jej hlavnými úlohami je:

– vydávať eurobankovky a eurominneed
– uskutočňovať finančné operácie štátu (je pokladnicou celého štátu)
– poskytovať peniaze obchodným bankám

Úrad práce je inštitúcia, do ktorej prichádzame hneď na začiatku nášho pracovného života. Povinnosťou absolventa školy je do týždňa po ukončení prípravy na zamestnanie v odbornom učilišti zaevidovať sa na úrade práce. V prípade, že nastúpime do zamestnania, sme povinní túto skutočnosť nahlásiť. Na úrad práce prichádzame aj vtedy, ak prídeme o zamestnanie. Hlavnou úlohou úradu práce je nielen evidovať nezamestnaných, ale im aj pomáhať pri hľadaní nového zamestnania, organizovať rekvalifikačné kurzy, zapojiť uchádzačov do aktivačných prác a pod.

ZAPAMÄTAJME SI

Povinnosťou nezamestnaných je zaevidovať sa na úrade práce do troch dní po strate zamestnania, inak môžu stratiť nárok na dávky v nezamestnanosti. Rovnako nevyhnutné je pravidelne sa hlásiť na úrade práce počas celého obdobia, keď si hľadáme zamestnanie.

OTÁZKY A ÚLOHY

Pozvite si do školy pracovníčku úradu práce a porozprávajte sa s ňou o tom, aké problémy vás v budúcnosti môžu čakať s hľadaním zamestnania.

Miestny úrad

Na miestnom úrade sa nachádzajú oddelenia, ktoré sú mimoriadne dôležité pre náš občiansky život.

Matričný úrad (matrika) – podávame si v ňom žiadosť o uzatvorenie manželstva, vybavujeme dôležité doklady: rodný list, sobášny list, úmrtný list.

Oddelenie evidencie obyvateľstva – hlásime tu zmenu pobytu, prihlasujeme sa na trvalý pobyt.

Podateľňa – funguje ako písomný sprostredkovateľ medzi občanom a pracovníkmi miestneho úradu, overujú sa tam doklady.

Oddelenie daní a nehnuteľností – platíme tu dane z nehnuteľností, ak sme vlastníkom nejakej nehnuteľnosti (byt, dom, záhrada, pozemok). Zatajenie nehnuteľného majetku a neplatenie daní môže mať pre nás následky vo forme finančnej pokuty.

Odbor sociálnych vecí a rodiny – vybavujeme tu sociálne dávky, rodičovský príspevok, dávky v hmotnej núdzi.

Starosta obce riadi obec, je volený občanmi obce, rieši a rozhoduje o dianí v obci v oblasti kultúry, výstavby, zdravotníctva, v sociálnej oblasti a pod.; volia si ho občania obce vo voľbách. **Primátor** mesta riadi mesto spolu s ďalšími poslancami, volia ho občania mesta.

Polícia

Na políciu prichádzame vtedy, keď potrebujeme vybaviť:
– občiansky preukaz,
– pas,
– zbrojný preukaz,
– nahlásiť krádež, ublíženie na zdraví, dopravnú nehodu a pod.
– zaevidovať kúpený dopravný prostriedok (auto, motocykel).

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Museli ste už niečo riešiť na polícii? Porozprávajte o tom.
2. Pozvite si na besedu pracovníka polície a požiadajte ho o informácie, ako postupovať pri nahlasovaní určitých udalostí.

Sociálna a zdravotná poisťovňa

Obidve inštitúcie musíme navštíviť pri nástupe do zamestnania a zaevidovať sa v nich. V prípade, že tak neurobíme, nebudú nám v čase nezamestnanosti či počas práceneschopnosti zo zdravotných dôvodov vyplácať peňažné dávky.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Aké ďalšie úrady a inštitúcie poznáte? Čo v nich môžete vybavovať?
2. Navštívte jednotlivé inštitúcie a porozprávajte sa o nich.

Slovník pojmov

anorexia – duševná porucha, ktorá sa prejavuje odmietaním potravy

bilbord – veľkoplošná reklamná tabuľa

bulímia – porucha príjmu potravy, ktorá sa vyznačuje prejedaním a následným zvracaním

egoistický – sebecký

flexibilta – schopnosť pružne reagovať

hendikep – zdravotné postihnutie

patologický – chorobný, škodlivý

platonický – neskutočný, nenaplnený

reflex – odpoveď organizmu na podráždenie

svetonázor – presvedčenie, ktoré určuje naše konanie

UNESCO – špecializovaná organizácia OSN, ktorá sa stará o ochranu kultúrneho a prírodného dedičstva. Vytvorila Zoznam svetového kultúrneho a prírodného dedičstva, ktorý zahŕňa výnimočné ľudské diela alebo prírodné výtvory.

Marta Rejková, Marianna Takáčová

Občianska náuka

pre 2. ročník odborných učilíšť

Zodpovedná redaktorka *PhDr. Ľudmila Adamčíková*
Technická redaktorka *Milena Smolinská*
Výtvarná redaktorka *Mgr. Ľuba Suchalová*

Grafický dizajn © SPN – Mladé letá, s. r. o.

Vyšlo vo vydavateľstve Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, s. r. o.
Sasinkova 5, 811 08 Bratislava

Vytlačil Polygraf print, spol. s r. o., Prešov

ISBN 978-80-10-02118-5